

Nataša Delić

ZAKONODAVNA REFORMA IZ PERSPEKTIVE MEĐUODNOSA POJEDINI KRIVIČNIH DELA¹

Apstrakt: Rad predstavlja kritički osvrt na reformu posebnog dela krivičnog zakonodavstva. Autor kroz prikaz i analizu zakonskih opisa nekoliko krivičnih dela ilustruje negativnu tendenciju kriminalizacije koja u suštinskom i strukturalnom smislu značajno „deformiše“ posebni deo i istovremeno urušava integritet celokupnog sistema krivičnog prava. U datom kontekstu obrađena su sledeća krivična dela: teško ubistvo (član 114, stav 1, t. 6, 7. i 8. KZ) – nepotrebno širenje zone kažnjivosti propisivanjem dodatnih kvalifikatornih okolnosti; teška telesna povreda (član 121, stav 6. KZ) – nomotehnički loše oblikovana kvalifikatorna okolnost; ometanje pravde (član 336b stav 2. KZ) – poseban oblik postojećeg krivičnog dela; ugrožavanje sigurnosti (član 138, stav 3. KZ) – sporan ratio legis najtežeg oblika krivičnog dela i nomotehnički loše oblikovana norma; napad na advokata (član 336v KZ) – poseban oblik postojećeg krivičnog dela, ekstenzivno i nedovoljno jasno postavljene granice kažnjivosti i nomotehnički loše oblikovana norma; kao i krivična dela predviđena u čl. 344b, 344v i 344g KZ, koja predstavljaju normativne „derivate“ krivičnog dela napad na advokata i kod kojih krivičnopravna zaštita nema suštinsko opravdanje.

Ključne reči: reforma krivičnog zakonodavstva; posebni deo krivičnog zakonodavstva; kriminalizacija.

1. UVODNE NAPOMENE

Uskoro se navršava 20 godina od donošenja Krivičnog zakonika Republike Srbije² (u daljem tekstu: KZ). Može se reći da isto toliko traje i reforma srpskog krivičnog zakonodavstva. Krivični zakonik koji je stupio na snagu 2006. godine nastao

* Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, ndelic@ius.bg.ac.rs, ORCID: 0009-0008-4907-3776

1 Rad je nastao kao rezultat istraživanja u okviru strateškog projekta za 2025. godinu „Problem stvaranja, tumačenja i primene prava“ (pod-tema: Pravosuđe i izazovi današnjice – tema istraživačke grupe: „Pravosudna reforma sa stanovišta međunarodnog krivičnog prava i krivičnog prava“), koji finansira Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.

2 „Službeni glasnik RS“, br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019 i 94/2024.

je kao rezultat sveobuhvatnog kritičkog preispitivanja i analize postojećeg normativnog sistema uz uvažavanje osnovnih načela krivičnog prava. Međutim, dalji razvoj krivičnog zakonodavstva nije se odvijao u skladu sa rešenjima sadržanim u ovom zakoniku. Otuda se većini izmena i dopuna koje su vršenje tokom proteklog vremena mogu uputiti ozbiljne kritike, bilo da je u pitanju opšti ili posebni deo zakonika.³ Poslednjih godina u okviru opšteg dela posebno je naglašena tendencija derogacije krivičnopravnih instituta značajnih za odmeravanje kazne, što je dovelo do sužavanje prostora za „slobodno“ kreiranje kaznene politike sudova.⁴ S druge strane, ograničena funkcionalna autonomija posebnog dela krivičnog prava, iskorišćena je za česte i obuhvatne izmene i dopune koje su u nemalom broju slučajeva, u suštinskom i strukturalnom smislu „deformisale“ postojeći normativni sistem. Dve najuočljivije karakteristike reforme posebnog dela svakako jesu permanentno pooštavanje predviđenih kazni za veliki broj krivičnih dela i naglašena kriminalizacija tj. propisivanje novih krivičnih dela. Ono što treba posebno podvući jeste da su prilikom proširenja kataloga krivičnih dela u većini slučajeva od primarnog značaja bili nedovoljno jasno formulisani kriminalno-politički razlozi. To je rezultiralo uspostavljanjem krajnje ekstenzivnih zona kažnjivosti kod jednog broja važećih krivičnih dela, zatim propisivanjem inkriminacija čija sadržina je uglavnom bila obuhvaćena zakonskim opisima postojećih krivičnih dela, kao i unošenjem krivičnih dela kod kojih s obzirom na prirodu dobra koje se štiti, krivičnopravna zaštita nema suštinsko opravdanje.

U datom kontekstu razmatranja naročitu pažnju zaslužuju tri krivična dela koja su 2024. godine uneta u glavu krivičnih dela protiv javnog reda i mira: napad na lice zaposleno u ustanovi u oblasti obrazovanja i vaspitanja⁵ (član 344b); napad na lice zaposleno u zdravstvenoj ustanovi⁶ (član 344v) i napad na lice zaposleno u ustanovi socijalne zaštite⁷ (član 344g).⁸ Radi se o inkriminacijama propisanim na identičan

3 Vid. N. Delić /2014/, Reforma posebnog dela krivičnog zakonodavstva Srbije: progresivna ili regresivna rešenja, *Srpska politička misao*, № 2, pp.195–217.

4 Vid. N. Delić /2022/, Derogacija opštih krivičnopravnih instituta – izuzetak ili pravilo, u: *Vaninstitucionalne mere, pojednostavljene forme postupanja i drugi krivičnopravni instrumenti reakcije na kriminalitet i pozitivno kazneno zakonodavstvo (ispunjena očekivanja ili ne?)*, Zlatibor–Beograd, pp. 108–118.

5 Pojam „lice zaposleno u ustanovi obrazovanja i vaspitanja“ zakonodavac prvi put koristi u zakonu iz 2019. godine prilikom uvođenja težih oblika dva krivična dela povezana sa zloupotrebom opojnih droga (član 246, stav 4. KZ i član 247, stav 2. KZ) kod kojih svojstvo izvršioca ima značaj kvalifikatorne okolnosti. U okviru težeg oblika krivičnog dela obljuba zloupotrebom položaja (član 181, stav 2. KZ) kao izvršioci, pored ostalih, navedeni su nastavnik i vaspitač.

6 Lekar i zdravstveni radnik se javljaju kao izvršioci krivičnog dela nesavesno pružanje lekarske pomoći (član 251, st. 1. i 2. KZ), a lekar kao izvršilac krivičnih dela neukazivanje lekarske pomoći (član 253. KZ) i neovlašćeno otkrivanje tajne (član 141. KZ). Od 2019. godine lekar može biti izvršilac težih oblika dva krivična dela povezana sa zloupotrebom opojnih droga (član 246, stav 4. KZ i član 247, stav 2. KZ).

7 Socijalni radnik kao izvršilac krivičnog dela obuhvaćen je pojmom „drugo lice koje neovlašćeno otkrije tajnu koju je saznalo u vršenju svog poziva“ kod krivičnog dela neovlašćeno otkrivanje tajne (član 141. KZ). Od 2019. godine socijalni radnik može biti izvršilac težih oblika dva krivična dela povezana sa zloupotrebom opojnih droga (član 246, stav 4. KZ i član 247, stav 2. KZ).

8 Glava krivičnih dela protiv javnog reda i mira obuhvata veoma heterogena krivična dela za koja se smatra da u većoj ili manjoj meri, neposredno ili posredno ugrožavaju javni red i mir u najširem smislu. U okviru predviđenih krivičnih dela mogu se razlikovati pojedine podgrupe,

način kao krivično delo napad na advokata (član 336v KZ) koje je 2019. godine uneto u glavu krivičnih dela protiv pravosuđa. Ovome treba dodati da je pojačana krivičnopravna zaštita advokata prethodno bila obezbeđena zakonom iz 2009. godine u okviru tri krivična dela. Kod teškog ubistva (član 114, stav 1, tačka 8. KZ) u vidu uopštene formulacije „lišenje života lica koje obavlja poslove od javnog značaja u vezi sa poslovima koje to lice obavlja“ i kod teške telesne povrede (član 212, stav 6. KZ) u vidu uopštene formulacije „lice koje obavlja poslove od javnog značaja“. Osim toga, kod krivičnog dela ometanje pravde (član 336b stav 2. KZ) kao pasivni subjekt, pored ostalih, decidirano je predviđen i advokat „u vršenju advokatske službe“. Potom su zakonom iz 2012. godine advokat i policijski službenik, kao pasivni subjekti, pored ostalih, predviđeni u okviru najtežeg oblika krivičnog dela ugrožavanje sigurnosti (član 138, stav 3. KZ).⁹

Imajući u vidu da je pojačana krivičnopravna zaštita u vidu posebnih inkriminacija obezbeđena najpre advokatima, a potom lekarima, nastavnicima i socijalnim radnicima nužno se postavlja pitanje da li to znači da će isto biti učinjeno i kada su u pitanju novinari i eventualno vozači gradskog i međugradskog prevoza i taksi vozači. Ukoliko se može očekivati da će odgovor na ovo pitanje biti potvrđan, treba reći da se u doktrini ističe da krivično delo napad na advokata u legislativnom smislu predstavlja (lošu) kombinaciju pojedinih oblika krivičnog dela napad na službeno lice u vršenju službene dužnosti iz člana 323. KZ¹⁰ (na isti način je propisano i krivično delo napad na vojno lice u vršenju vojne službe iz člana 404. KZ) i krivičnog dela uništenje i oštećenje tuđe stvari iz član 212. KZ.¹¹ Osim toga, a što je mnogo značajnije, krivično delo napad na advokata u sadržinskom smislu karakteriše izuzetno široko, istovremeno i fluidno, postavljena zona kažnjivosti i sada advokati uživaju obuhvatniju krivičnopravnu zaštitu nego službena lica jer se ovim krivičnim delom štite i članovi porodice advokata, imovina advokata i imovina članova porodice advokata. Sve navedeno se odnosi i na krivična dela predviđena u čl. 344b, 344v

kao što su krivična dela kojima se narušava javni red i mir i spokojstvo građana; krivična dela koja su, ili mogu biti, priprema za vršenje drugih krivičnih dela; krivična dela u vezi sa nedozvoljenim prelaskom državne granice i ostala krivična dela krivična dela u koja bi, pored krivičnih dela neovlašćeno organizovanje igara na sreću, neovlašćeno bavljenje određenom delatnošću, neovlašćeno izvođenje arheoloških radova i povreda groba, spadala i tri „nova“ krivična dela (čl. 344b, 344v i 344g KZ). Vid. Đ. Đorđević, D. Kolarić /2020/, *Krivično pravo Posebni deo*, Beograd, pp. 229–230.

9 Advokat se kao izvršilac krivičnog dela javlja kod neovlašćenog otkrivanja tajne (član 141. KZ) i najtežeg oblika krivičnog dela zloupotreba poverenja (član 216, stav 4. KZ).

10 Krivično delo iz člana 323. KZ je najpre bilo predviđeno u osnovnom krivičnom zakonodavstvu, da bi zakonom iz 1989. godine bilo prebačeno u sporedno zakonodavstvo i predviđeno u članu 25. Zakona o javnom redu i miru. Zakonik iz 2006. godine preuzeo je krivično delo i ponovo je postalo deo osnovnog zakonodavstva. Donošenjem zakona iz 2009. godine došlo je do pooštavanja propisanih kazni, uvođenja novog težeg oblika kao i redakcijskog doterivanja krivičnog dela. Zakonom iz 2019. godine propisane kazne su još jednom pooštrene. U literaturi je prihvaćen stav da se ovom inkriminacijom štiti vršenje službene dužnosti i istovremeno službena lica, a Ustavni sud stoji na stanovištu da je neposredni objekt zaštite krivičnog dela iz člana 323. KZ telesni integritet službenih lica (US, Už. 11106/13). Vid. N. Delić /2024a/, *Krivično pravo Posebni deo*, Beograd, p. 377.

11 Đ. Đorđević /2020/, Krivično delo napad na advokata, u: *Kaznena reakcija u Srbiji, Deseti deo*, Beograd, p. 201.

i 344g KZ, koja predstavljaju normativne „derivate“ krivičnog dela napad na advokata. Najzad, da bi se stekao pravi u vid u ovu problematiku nije suvišno ukazati i na sporan odnos krivičnog dela napad na advokata i drugog oblika krivičnog dela ometanje pravde (član 336v stav 2. KZ) koje predstavlja poseban oblik krivičnog dela sprečavanje službenog lica u vršenju službene radnje iz člana 322. KZ¹² (na isti način je propisan i osnovni oblik krivičnog dela prinuda prema vojnom licu u vršenju službene dužnosti iz člana 403, stav 1. KZ).

2. POZITIVNOPRAVNI ASPEKT RAZMATRANJA

Prema zakonskom tekstu, ubistvo lica koje obavlja poslove od javnog značaja „u vezi sa“ vršenjem poslova koje to lice obavlja (član 114, stav 1, tačka 8. KZ) pretpostavlja dve okolnosti. Prva okolnost vezana je za svojstvo pasivnog subjekta – mora se raditi o licu koje obavlja posao od javnog značaja. Druga okolnost podrazumeva da se lišenje života lica koje obavlja posao od javnog značaja vrši „u vezi sa“ poslom koje to lice obavlja.

Shodno odredbi člana 112, stav 32. KZ poslom od javnog značaja smatra se obavljanje profesije ili dužnosti koja ima povećan rizik za bezbednost lica koje ga obavlja, a odnosi se na zanimanja koja su od značaja za: a) javno informisanje, b) zdravlje ljudi, v) obrazovanje, g) javni prevoz, d) pravnu i stručnu pomoć pred sudskim i drugim državnim organima. U pitanju je nedovoljno jasno formulisana definicija čije tumačenje otvara više dilema.

Prema jednom mišljenju, ovde je dovoljno primeniti gramatičko tumačenje koje ide u prilog zaključku da bi pod ovaj pojam trebalo podvesti sva lica koja obavljaju neko od navedenih „zanimanja“, odnosno „profesija ili dužnosti“, a to su: javno informisanje, zdravlje ljudi, obrazovanje, javni prevoz i pružanje pravne i stručne pomoći pred sudskim i drugim državnim organima.¹³ Prema drugom mišljenju, koje pretpostavlja primenu teleološkog tumačenja, pojam treba restriktivno shvatiti. U tom smislu je u datom kontekstu nužno razlikovati s jedne strane, obavljanje profesije ili dužnosti, a s druge strane, relevantne oblasti u kojima se profesija ili dužnost obavlja. Nije suvišno naglasiti da se u zakonskom tekstu umesto termina „oblasti“ pogrešno koristi termin „zanimanja“. Sledstveno rečenom, potrebno je ispunjenje dva uslova: a) da se radi o profesiji ili dužnosti koja je od značaja za neku od navedenih oblasti: javno informisanje, zdravlje ljudi, obrazovanje, javni prevoz i pružanje pravne i stručne pomoći pred sudskim i drugim državnim organima i b) da obavljanje profesije ili dužnosti ima povećan rizik za bezbednost tog lica.¹⁴ Navedeno tumačenje nadalje otvara nekoliko pitanja. Pitanja u vezi prvog uslova: na osnovu kojih parametara se utvrđuje značaj koji vršenje određene profesije ili dužnosti ima za odgovarajuću oblast; na koji način treba izvršiti stepenovanje tog

12 S tim što je kod ometanja pravde kao radnja izvršenja, osim sprečavanja, predviđeno i ometanje, a krivično delo iz člana 322. KZ obuhvata sprečavanje u vršenju i prinudu na vršenje službene radnje.

13 Đ. Đorđević /2020/, *op. cit.*, p. 199, D. Jovašević /2017/, *Krivična dela ubistva*, Beograd, p. 32, i D. Jovašević, D. Miladinović /2023/, *Krivično pravo Posebni deo*, Niš, p. 39.

14 Z. Stojanović /2020/, *Komentar Krivičnog zakonika*, Beograd, p. 432.

značaja; koji stepen značaja je relevantan za krivično delo; da li treba ili ne treba primeniti pretpostavku da svi koji su zaposleni u navedenim oblastima po prirodi stvari obavljaju poslove od značaja za te delatnosti i da li krivičnopravnu zaštitu uživaju i lica koja nisu zaposlena u navedenim oblastima, ali se bave zanimanjima koja imaju značaj za te oblasti. I pitanje u vezi drugog uslova: koje okolnosti govore u prilog zaključku da obavljanje profesije ili dužnosti, koje je od značaja za neku od navedenih oblasti, ima povećan rizik za bezbednost tog lica. Jasno je da pitanja postavljena u vezi prvog uslova na dogmatskom planu ostaju otvorena i da su odgovori u svakom konkretnom slučaju u potpunosti prepušteni sudskoj proceni. Kada je reč o pitanju koje se postavlja u vezi drugog uslova, osnovan je stav da povećan rizik za bezbednost pretpostavlja mogućnost da prema tim licima bude izvršeno određeno krivično delo,¹⁵ odnosno krivično delo kojim se napada na njihov život i telesni integritet,¹⁶ što po prirodi stvari, takođe zavisi od okolnosti konkretnog slučaja. Primera radi, prema stavu sudske prakse, ovaj oblik teškog ubistva postoji „kada je nakon izvršene hirurške intervencije lišen života lekar koji je dugi niz godina radio u Zdravstvenom centru i obavljao posao od javnog značaja koji je vezan za zaštitu zdravlja ljudi“ (AS u Kragujevcu, Kž.1 211/15).

Budući da se kao druga okolnost za ovaj oblik teškog ubistva zahteva da je lišenje života lica koje obavlja posao od javnog značaja učinjeno „u vezi sa“ poslom koje to lice obavlja, nadalje se postavlja pitanje da li krivičnopravna zaštita lica koja mogu imati svojstvo pasivnog subjekta kod ovog oblika teškog ubistva podrazumeva i lišenja života „pri“ obavljanju posla od javnog značaja. Prisutan je stav da ovde ne bi bilo opravdano da se termin „u vezi sa“ tumači tako široko da obuhvati i ubistvo „pri“ obavljanju poslova od javnog značaja, bez obzira na to što kriminalno-politički posmatrano kod nekih poslova od javnog značaja ima više opravdanja da se pojačana krivičnopravna zaštita pruži kada je ubistvo učinjeno „pri“ obavljanju poslova od javnog značaja.¹⁷ Rečeno implicira da pojmove „u vezi sa“ i „pri“ vršenju/obavljanju načelno posmatrano ne bi trebalo shvatiti tako da pojam „u vezi sa“ istovremeno podrazumeva „pri“ vršenju/obavljanju. To bi nadalje značilo da teško ubistvo lica koje obavlja posao od javnog značaja postoji ako je lišenje života povezano sa činjenicom da pasivni subjekt obavlja posao od javnog značaja, pod uslovom da u konkretnom slučaju prilikom lišenja života ne obavlja radnju koja je obuhvaćena tim poslom. Primera radi, kao što je bilo navedeno, ovaj oblik ubistva postoji ako neko liši života lekara koji ga je prethodno operisao, ali ne i ukoliko pacijent liši života dežurnog lekara tokom pregleda i postavljanja (nepovoljne) dijagnoze.

U okviru daljeg razmatranja pitanja prirode i međusobnog odnosa pojmova „u vezi sa“ vršenjem/obavljanjem i „pri“ vršenju treba reći da se u kontekstu kvalifikatornih okolnosti koje se odnose na odgovarajuće svojstvo pasivnog subjekta u odredbi člana 114. KZ do 2009. godine pominje jedino pojam „pri“ vršenju. Najpre je kao oblik teškog ubistva bilo propisano lišenje života službenog ili vojnog lica pri vršenju poslova državne ili javne bezbednosti, ili dužnosti čuvanja javnog reda, hvatanja učinioa krivičnog dela, ili čuvanja lica lišenog slobode ili lišenje života

15 Z. Stojanović /2020/, *ibid.*, p. 432.

16 Đ. Đorđević /2020/, *op. cit.*, p. 200.

17 Z. Stojanović /2020/, *op. cit.*, p. 450.

drugog lica pri vršenju ovih poslova i dužnosti koje obavlja na osnovu zakona i drugih propisa. Inkriminisanje ovog oblika teškog ubistva bilo je određeno posebnom opasnošću za život lica koja vrše poslove bezbednosti. Zbog izražene opasnosti kojoj su izložena ova lica pojačana je i krivičnopravna zaštita njihovog života. Doktrina je stajala na stanovištu da u kontekstu ovog krivičnog dela pojam „pri“ vršenju ima dvostruko značenje (subjektivno-objektivno). S jedne strane, označava povezanost između ubistva i vršenja poslova bezbednosti, što se procenjuje prema specifičnom „subjektivnom odnosu“ učinioca prema delu. Kako se navodi, „subjektivni odnos“ učinioca prema delu, karakterističan za ovaj oblik teškog ubistva sastoji se u tome što je delo izvršioca tj. ubistvo „motivisano“ bilo kojom okolnošću u vezi sa vršenjem poslova bezbednosti. S druge strane, pojam „pri“ vršenju implicira da ubistvo mora biti preduzeto u vreme vršenja poslova bezbednosti od strane pasivnog subjekta. Ova činjenica je objektivne prirode i utvrđuje se na osnovu okolnosti konkretnog slučaja.¹⁸ Kao što je poznato, navedeno rešenje, zamenjeno je sada važećim, shodno kojem pasivni subjekt kod ovog oblika teškog ubistva može biti bilo koje službeno ili vojno lice „pri“ vršenju svoje službene dužnosti.¹⁹ Za razliku od ranijeg rešenja ne navode se određeni poslovi, odnosno dužnosti u vezi sa svojstvom službenog ili vojnog lica – osim svojstva pasivnog subjekta zahteva da je ubistvo izvršeno „pri“ vršenju službene dužnosti. Nakon toga, u skladu sa naglašenom tendencijom širenja kriminalne zone teškog ubistva, uvode se dva nova oblika kod kojih je kvalifikatorna okolnost povezana sa odgovarajućim svojstvom pasivnog subjekta.²⁰ Jedan oblik obuhvata lišenje života tri kategorije lica – sudije, tužioca, zamenika javnog tužioca i policijskog službenika, koji su inače obuhvaćeni pojmom službenog lica. Time se pojačava postojeća krivičnopravna zaštita službenih lica i sada ubistvo „izdvojenih“ službenih lica predstavlja teško ubistvo i onda kada su lišeni života „u vezi sa“ vršenjem službene dužnosti. Uvođenje drugog oblika teškog ubistva povezano je sa istovremeno uvedenim „novim“ pojmom „posao od javnog značaja“. Kao i kod prethodnog oblika i ovde je potrebno da je ubistvo izvršeno „u vezi sa“ poslom koji obavlja pasivni subjekt.²¹

18 Grupa autora, redaktor LJ. Lazarević /1995/, *Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije*, Beograd, p. 140.

19 Kod krivičnih dela kod kojih službeno lice ima svojstvo pasivnog subjekta zakonodavac koristi formulaciju „u vršenju“ službene radnje/dužnosti/funkcije (član 322, st. 1. i 3. KZ; član 323, st. 1. i 3. KZ; član 324, stav 1. KZ; član 336b stav 2. KZ; član 403, stav 1. KZ), a samo u jednom slučaju „lice koje vrši službu“ (član 404, stav 1. KZ). Kada je reč o službenom licu kao izvršiocu krivičnog dela takođe se koristi formulacija „u vršenju službe“ (član 128, stav 2. KZ; član 136, stav 1. KZ; član 137, stav 3. KZ; član 139, stav 2. KZ; član 140. KZ; član 142, stav 3. KZ; član 143, stav 3. KZ; član 144, stav 2. KZ; član 145, stav 2. KZ; član 146, stav 3. KZ; član 147, stav 2. KZ; član 148, stav 2. KZ; član 149, stav 3. KZ i član 151, stav 2. KZ). Jedino je kod krivičnog dela zlostavljanje potčinjenog i mlađeg (član 406, stav 1. KZ) predviđeno da se radnja izvršenja preduzima „u službi ili u vezi sa službom“.

20 Vid. N. Delić /2014/, *Nova rešenja u posebnom delu Krivičnog zakonika Srbije*, Beograd, p. 20.

21 Do tada je pojam „u vezi sa“ u normama posebnog dela po pravilu korišćen za bliže određenje radnje izvršenja krivičnog dela ili izvršioca. Formulacija „u vršenju dužnosti u vezi sa glasanjem“ karakteristična je za krivična dela protiv izbornih prava (član 156, stav 3. KZ; član 160, stav 2. KZ; član 161, stav 1. KZ i član 162, stav 2. KZ). Zakon iz 2016. godine pojam „u vezi sa“ propisuje kod krivičnih dela protiv privrede iz člana 228, st. 1. i 3. KZ i člana 228a stav 3. KZ. I kao što je prethodno pomenuto, zakonski opis krivičnog dela iz član 406, stav 1. KZ sadrži izraz „u službi ili u vezi sa službom“.

Kada je reč o prirodi ovih pojmova nadalje se može konstatovati da je kod teškog ubistva iz tačke 6. kod kojeg je kao kvalifikatorna okolnost propisano svojstvo pasivnog subjekta „pri“ vršenju službene dužnosti, „težište“ neprava u delu formulacije „pri“ vršenju, s obzirom na to da vršenje službene dužnosti po prirodi stvari podrazumeva svojstvo službenog lica. Međutim, ne bi se moglo prihvatiti prethodno pomenuto stanovište, takođe zastupljeno i u novijoj literaturi, shodno kojem pojam „pri“ vršenju, osim činjenice da je ubistvo učinjeno u vreme obavljanja službene dužnosti (što je nesporno) podrazumeva i motiv povezan sa vršenjem službene dužnosti od strane pasivnog subjekta.²² Budući da motiv po prirodi stvari ne može biti komponenta objektivnog obeležja bića, ovde nije reč o motivu već o ciljnoj usmerenosti radnje izvršenja. Učinilac lišava života službeno lice tokom vršenja službene dužnosti, odnosno službene radnje radi postizanja odgovarajućeg cilja, koji je zajedno sa svojstvom pasivnog subjekta i okolnošću da se ubistvo vrši za vreme/tokom službene dužnosti, odnosno službene radnje, obuhvaćen umišljajem učinio. U prilog navedenom govori i činjenica da se u praksi ovaj oblik teškog ubistva najčešće vrši radi sprečavanja ili ometanja neke konkretne radnje upravljene protiv samog izvršioca. Prema stavovima sudske prakse, reč je o pokušaju ovog oblika teškog ubistva „kada je prilikom provalne krađe okrivljeni najpre pucao iz pištolja u policajca i naneo mu tešku telesnu povredu opasnu po život, a potom aktivirao i u pravcu policajca bacio ručnu bombu“ (VSS, Kž. 250/03) i „kada je okrivljeni nakon preduzete službene radnje prema AA, u odnosu na koga je postupak izdvojen, prišao policijskom službeniku i nožem zamahnuo u pravcu njegovih leđa, ali ga je u tome sprečio drugi policijski službenik koji mu je zadao udarac desnom nogom u predelu potkolenice desne noge i tako ga destabilizovao, nakon čega je okrivljeni krenuo da beži sa lica mesta i dalje držeći nož u ruci, ali su ga policijski službenici sustigli i lišili slobode“ (VKS, Kzz. 631/22); dovršeno krivično delo postoji „kada okrivljeni koji je zatečen prilikom vršenja krivičnog dela liši života službeno lice koje je nastojalo da ga u tome spreči“ (VSS, Kžm. 54/93) i „u pitanju je eventualni umišljaj kada okrivljeni beži od policije i trčeći se više puta okrene i ispali hitac ka policijskim službenicima“ (VS u Beogradu, K. 771/15).

Kod dva oblika teškog ubistva za koje je kao kvalifikatorna okolnost propisano svojstvo pasivnog subjekta „u vezi sa“ vršenjem/obavljanjem službene dužnosti/posla od javnog značaja, logičko tumačenje govori da je „težište“ neprava takođe na pojmu „u vezi sa“, a koji podrazumeva odgovarajuće svojstvo pasivnog subjekta. S tim što treba naglasiti da značaj kvalifikatorne okolnosti ima subjektivno obeležje tj. motiv koji se javlja u vidu bilo koje društveno neprihvatljive pobude, odnosno neadekvatne (negativne) emocije povezane sa činjenicom vršenja/obavljanja odgovarajuće službene dužnosti/posla od javnog značaja.²³ Motiv ubistva u konkretnom

22 D. Kolarić /2008/. *Krivično delo ubistvo*, Beograd, p. 241 i Đ. Đorđević, D. Kolarić, *op. cit.*, p. 21.

23 U krivičnopravnoj literaturi pojam motiva se izjednačava sa pobudama i ova dva pojma uglavnom se koriste kao sinonimi. Ako motiv krivičnog dela posmatramo kompleksno uz nastojanje da se prilikom njegovog definisanja za potrebe krivičnog prava, najpre na odgovarajući način prilagode, a potom i primene znanja odgovarajućih vanpravnih naučnih disciplina, onda se pod motivom ubistva može smatrati psihološka pojava (faktor) koja se formira pod dejstvom mnogobrojnih endogenih i egzogenih činilaca, kao i određenih osobina ličnosti, a koja inicira/pokreće i usmerava ponašanje učinio. Postoji veoma veliki broj motiva koji određuju ljudsko ponašanje,

slučaju može biti osveta, mržnja, zavist ili neka druga neadekvatna (negativna) emocija.²⁴ Time su istovremeno ispunjeni uslovi za ubistvo iz niskih pobuda (član 114, stav 1, tačka 5. KZ) kod kojeg kvalifikatornu okolnost predstavlja odgovarajući motiv, tj. niske pobude, a koje u ovom slučaju (sticajem okolnosti) stoje u odgovarajućoj korelaciji sa vršenjem službene dužnosti, odnosno obavljanjem posla od javnog značaja. Pojam niskih pobuda predstavlja generalnu klauzulu i shodno usvojenom shvatanju podrazumeva sve pobude koje su u direktnoj suprotnosti sa prihvaćenim moralnim načelima i stoga se u svakom slučaju smatraju „apsolutno“ niskim. Prema stavu sudske prakse, „niske pobude su motivi koji ne mogu biti dostojni čoveka i koji su u suprotnosti sa društvenim shvatanjem morala, odnosno koji izražavaju izuzetnu moralnu niskost učinioca“ (VSS, Kž. 2105/50 i VS u Užicu, K. 9/12). S obzirom na to da za ubistvo iz niskih pobuda nije značajna priroda činjenice (stimulansa/stimulusne situacije) koja je izazvala neku od navedenih neadekvatnih (negativnih) emocija, recimo, mržnju, a koja je „pokrenula“ učinioca na lišenje života pasivnog subjekta; i to može biti ponašanje ili izgled pasivnog subjekta, seksualna orijentacija, rasna pripadnost kao i profesija koju obavlja (novinar, lekar, profesor, advokat, kozmetičar, veterinar, automehaničar i dr.); postavlja se pitanje da li je bilo neophodno predvideti kao teško ubistvo lišenje života lica koje obavlja poslove od javnog značaja „u vezi sa“ poslovima koje obavlja, jer bi u najvećem broju slučajeva to moglo biti obuhvaćeno ubistvom iz niskih pobuda. Isto važi i za oblik teškog ubistva koji postoji u slučaju lišenja života sudije, javnog tužioca, zamenika javnog tužioca i policijskog službenika „u vezi sa“ vršenjem službene dužnosti (član 114, stav 1. tačka 7. KZ).

U vezi s pitanjem odnosa ova dva pojma, treba uzeti da u kontekstu ubistva lica koje obavlja posao od javnog značaja pojam „u vezi sa“ ne isključuje lišenje života pri/za vreme/tokom vršenja posla od javnog značaja jer ukoliko kod učinioca postoji negativna motivacija povezana sa odgovarajućim svojstvom pasivnog subjekta, za primenu inkriminacije nije bitno gde i kada je došlo do lišenja života.²⁵ Razume se

to mogu biti interesi, stavovi-predrasude, emocije i dr. Može se reći da emocije na motivacionom planu imaju veliki značaj budući da i kada nisu u ulozi motiva ipak imaju uticaj na motivaciju jer mobilišu energiju i doprinose realizaciji postojećih motiva, tako što daju intenzitet i snagu aktivnosti koja je izazvana motivima. Vid. više N. Delić /2008/. Pobude kao kvalifikatorne okolnosti kod krivičnog dela teškog ubistva, *Pravni život*, № 9, pp. 140–142.

24 S tim u vezi stojimo na stanovištu shodno kojem mržnja predstavlja jedinu neadekvatnu (negativnu) emociju koja može imati značaj pobude u kontekstu teškog ubistva jer u tom slučaju sve druge eventualno prisutne neadekvatne (negativne) emocije svoje dejstvo ostvaruju tako što se kroz složene psihičke mehanizme povezuju sa mržnjom (tada odgovarajuće motivaciono dejstvo ostvaruje emotivni splet u kojem mržnja dominira i postaje neposredni motiv za lišenje života), odnosno na određen način prerastaju u mržnju kao emociju koja je po svojoj prirodi usmerena na biće nekog lica (ne na njegovo ponašanje) i biva izražena na socijalno neadekvatan i destruktivan način (cilj mržnje je da „omrznuti“ bude „uništen“). Vid. više, N. Delić /2021/, Nekoliko dilema u vezi pojedinih kvalifikatornih okolnosti krivičnog dela teškog ubistva (član 114. KZ), u: *Kaznena reakcija u Srbiji, Jedanaesti deo*, Beograd, pp. 104–109.

25 Zakonodavstvo Hrvatske odredbom člana 111. predviđa ubistvo „službene osobe ‘u vezi s’ njezinim obavljanjem službene dužnosti“. Doktrina stoji stanovištu da je ovde potrebno ispunjenje dva uslova: pasivni subjekt mora imati svojstvo službenog lica i službeno lice mora biti lišeno života „u obavljanju“ službene dužnosti, što podrazumeva da je do ubistva došlo „tokom radnog vremena“. Učinilac treba da bude svestan da se radi o službenom licu i da preduzima

da na isti (ekstenzivan) način, pojam „u vezi sa“ treba tumačiti kod najtežeg oblika krivičnog dela ugrožavanje sigurnosti (član 138, stav 3. KZ); krivičnog dela napad na advokata (član 336v KZ); krivičnih dela iz čl. 344b, 344v i 344g KZ kao i kod krivičnog dela teške telesne povrede (član 121, stav 6. KZ) kod kojeg se, zbog propusta zakonodavca, do ovog obeležja dolazi teleološkim tumačenjem.

Najzad, kada se uzme u obzir da je shodno odredbi člana 112, stav 3. KZ pojam službenog lica krajnje ekstenzivno određen, odnosno da obuhvata veoma širok krug lica i ako se tome doda činjenica da je sa kriminalno-političkog aspekta nesporno da pojedine kategorije službenih lica treba da uživaju pojačanu krivičnopravnu zaštitu života jer su zbog prirode službene dužnosti izloženi „posebnoj“ vrsti opasnosti, zakonodavac bi trebalo da razmotri mogućnost da jednom kvalifikatornom okolnošću obuhvati (nabroji) pojedine kategorije službenih lica (posebno izloženih) kao i lica koja obavljaju poslove od javnog značaja; pri čemu bi poslove od javnog značaja trebalo u opštoj normi taksativno navesti; i da stepen neprava krivičnog dela osim svojstvom pasivnog subjekta, opredeli sa dve alternativno predviđene okolnosti – da je do lišenja života došlo „pri vršenju ili u vezi sa vršenjem“ službene dužnosti ili posla od javnog značaja.²⁶

Prema zakonskom tekstu oblik teške telesne povrede kvalifikovan posebnom okolnošću u vidu odgovarajućeg svojstva pasivnog subjekta postoji kada je delo učinjeno prema maloletnom licu ili bremenitoj ženi ili „licu koje obavlja poslove od javnog značaja“ (član 121, stav 6. KZ). Za razliku od teškog ubistva, zakonodavac ne predviđa da teška telesna povreda treba da bude „u vezi sa“ poslovima koje obavlja pasivni subjekt. U referentnoj literaturi nailazimo na stavove da zakonska norma implicira da krivično delo teške telesne povrede postoji u svakom slučaju teškog telesnog povređivanja ili teškog narušenja zdravlja lica koje obavlja poslove od javnog značaja, bez razlike da li je povreda naneta pri vršenju poslova od javnog značaja ili u vezi sa vršenjem tih poslova,²⁷ ali pošto važeće rešenje nema „nikakvu“ logiku jer se ne vidi nijedan razlog zbog kojeg bi ta lica u slučaju teške telesne povrede uživala

radnju izvršenja za vreme obavljanja službene dužnosti. Kod učinioca ne treba da postoji motiv da liši života službeno lice i stoga za krivično delo nije relevantno da li je neko lišio života policijskog službenika u uniformi tokom radnog vremena da bi ga onemogućio u hvatanju učinioca krivičnog dela ili zato što sa njim vodi parnicu u vezi ograde koja deli njihova dvorišta. Sudska praksa međutim ne smatra da je za ovaj oblik teškog ubistva dovoljno da je učinilac svestan da se radi o službenom licu i da je to hteo ili na to pristao (VSRH I Kž. 294/93–3). Vid. D. Derenčinović et al. /2013/, *Posebni dio kaznenog prava*, Zagreb, p. 71.

- 26 Zakonodavstvo Crne Gore odredbom člana 144. kao oblike teškog ubistva, pored ostalih predviđa: lišenje života službenog ili vojnog lica „pri vršenju ili u vezi sa vršenjem“ službene dužnosti (tačka 5); lišenje života lekara „pri pružanju“ lekarske pomoći ili „u vezi sa“ pružanjem lekarske pomoći (tačka 6) i lišenje života lica koje obavlja poslove od javnog značaja „u vezi sa“ obavljanjem tih poslova („Službeni list RCG“, br. 70/2003, 13/2004, 47/2006, „Službeni list RCG“, br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 – drugi zakon, 40/2013, 56/2013; 14/2015, 42/2015, 58/2015 – drugi zakon, 44/2017, 49/2018, 3/2020, 26/2021 – ispravka, 144/2021, 145/2021, 110/2023 i 123/2024). U doktrini se navodi da u okviru tačke 5. pojam „pri vršenju ili u vezi sa vršenjem“ službene dužnosti treba tumačiti tako da je do lišenja života došlo tokom vršenja službene dužnosti ili da je lišenje života u kauzalnom odnosu sa vršenjem službene dužnosti. LJ. Lazarević, B. Vučković, V. Vučković /2010/, *Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore*, Tivat, p. 368. Upor. Z. Stojanović /2010/, *Komentar Krivičnog zakonika*, Podgorica, p. 333.

- 27 N. Mrvić Petrović /2016/, *Krivično pravo Posebni deo*, Beograd, p. 67.

pojačanu zaštitu nevezano za poslove koje obavljaju, treba uzeti da se radi o tehničkoj grešci, odnosno propustu.²⁸

Poseban oblik krivičnog dela ometanje pravde (član 336b stav 2. KZ) čini ko uvredom, silom, pretnjom ili na drugi način ometa ili spreči sudiju, javnog tužioca, zamenika javnog tužioca ili advokata u vršenju sudijske ili tužilačke funkcije ili advokatske službe. Uglavnom se smatra da se ovim oblikom krivičnog dela pruža obuhvatnija krivičnopravna zaštita u vršenju sudijske i tužilačke funkcije i obavljanju advokatske službe, s tim što se težim oblicima istovremeno štiti i njihov telesni integritet.

Shodno tekstu norme, radnja izvršenja krivičnog dela jeste ometanje ili sprečavanje sudije, javnog tužioca ili zamenika javnog tužioca u vršenju sudijske ili tužilačke funkcije, odnosno ometanje ili sprečavanje advokata u vršenju advokatske službe. Jezičko i logičko tumačenje govore da krivično delo podrazumeva vršenje odgovarajuće funkcije ili službe u celini – za krivično delo je „dovoljno“ da pasivni subjekt vrši odgovarajuću funkciju, odnosno službu, što istovremeno podrazumeva i preduzimanje određene radnje, jedne ili više njih, koje pasivni subjekt preduzima u okviru svoje funkcije ili službe.

Za razliku od „ometanja koje kao način izvršenja krivičnog dela podrazumeva da je pasivni subjekt i pored ometanja od strane učinioca, uspeo da izvrši namera vanu radnju“ (VSS, Kž. 1820/02), sprečavanje pretpostavlja da pasivni subjekt nije mogao da započne ili da dovrši/okonča započetu radnju (VS u Užicu, Kž. 159/18). Po prirodi stvari ovde svakako treba imati u vidu značajnije ometanje. Prilikom sprečavanja, na krivično delo nema uticaja okolnost da je radnju izvršilo drugo (ovlašćeno) lice. Sprečavanje postoji i ukoliko je pasivni subjekt primera radi, dva puta onemogućen u vršenju iste radnje, da bi tek iz trećeg puta uspeo da je izvrši. Prihvaćeno je da sprečavanje podrazumeva aktivno delovanje, što znači da se uvek javlja u vidu činjenja. Ometanje može biti realizovano kako činjenjem, tako i nečinjenjem. Ometanje ili sprečavanje može biti ostvareno u odnosu na bilo koju radnju koju sudija, javni tužilac ili zamenik javnog tužioca preduzima u vršenju sudijske ili tužilačke funkcije, odnosno bilo koju radnju koju advokat preduzima u vršenju advokatske službe, bez obzira na njenu sadržinu i formu u kojoj se vrši (OS u Beogradu, Kž. 160/03 i Kž. 2352/03). Značaj radnje može biti okolnost koja je relevantna za odmeravanje kazne. Ometanje ili sprečavanje može biti učinjeno u odnosu na bilo koju zakonitu radnju. U obzir dolaze radnje koje pasivni subjekt preduzima u granicama nadležnosti, odnosno radnje za koje je formalno ovlašćen. Materijalna zakonitost preduzetih radnji nije neophodni uslov za krivično delo. Krivično delo može biti učinjeno od momenta kada je započeta radnja koju pasivni subjekt preduzima u vršenju funkcije, odnosno službe i sve dok radnja traje, tj. tokom celokupnog vremena njenog preduzimanja kao i onda kada se prema okolnostima slučaja (faktičko pitanje) može zaključiti da radnja neposredno predstoji. U sudskoj praksi se ističe da ometanje sudije u vršenju sudijske funkcije podrazumeva postupanje sudije u sudnici kao i sudijsku aktivnost povodom obavljanja poslova sudije koja se realizuje van (mimo) „matične“ sudnice i stoga krivično delo ometanje pravde

28 Đ. Đorđević /2022/, Ubistvo zdravstvenog radnika kao oblik teškog ubistva, u: *Sudski postupak – pravda i pravičnost, Zbornik radova 35. Susreta kopaoničke škole prirodnog prava Slobodan Perović, Tom I*, Beograd, p. 48.

postoji „kada je okrivljeni pod dejstvom alkohola uvredom, drskim i bezobzirnim ponašanjem ometao sudiju Osnovnog suda u Sremskoj Mitrovici u zgradi sudijske jedinice u Irigu“ (VKS, Kzz. 487/22).

Iz sadržine zakonske odredbe proizlazi da ometanje ili sprečavanje može biti izvršeno na neki od sledećih načina: uvredom, silom, pretnjom ili na drugi način. Uvreda kao način izvršenja krivičnog dela treba shvatiti u smislu krivičnog dela uvrede (član 170. KZ), a pojam sile i pretnje u uobičajenom krivičnopravnom smislu. Krivično delo pretpostavlja da su uvreda, sila, pretnja kao i svaki drugi način na koji se preduzima radnja izvršenja primenjeni prema sudiji, javnom tužiocu, zameniku javnog tužioca ili advokatu radi/u cilju ometanja ili sprečavanja pasivnog subjekta u vršenju sudijske ili tužilačke funkcije ili advokatske službe. Generalna klauzula „na drugi način ometa ili spreči“ sudiju, javnog tužioca ili zamenika javnog tužioca u vršenju sudijske ili tužilačke funkcije ili advokatske službe znatno proširuje kriminalnu zonu i po pravilu obuhvata narušavanje reda u sudnici u vidu nepristojnog, drskog i bezobzirnog ponašanja koje je prema okolnostima konkretnog slučaja podobno da ometa ili spreči vršenje sudijske ili tužilačke funkcije ili advokatske službe. Prema stavu sudske prakse, „nije došlo do ometanja pravde kada je okrivljeni emotivno reagovao nakon što je predsestavajući sudskog veća objavio presudu i odluku o ukidanju pritvora, a to je učinio i ostatak publike, što su potvrdili sudija i zamenik javnog tužioca, a u prilog navedenom govori i činjenica da sudija u zapisniku o objavljivanju presude nije konstatovao da je došlo do narušavanja reda u sudnici“ (VSS, Kž. 1668/06). Ovde treba naglasiti da prethodno disciplinsko kažnjavanje nema uticaja na postojanje krivičnog dela ometanje pravde u smislu pravila *ne bis in idem* jer je reč o postupku koji se s obzirom na prirodu delikta i svrhu kao i vrstu i svrhu sankcionisanja ne može smatrati krivičnopravnim.

U svetlu primene ove inkriminacije treba pomenuti zakonsku kategoriju „zabrana neprimerenog uticaja“ koji se u praksi po pravilu javlja u vidu uvredljivih i/ili pretećih komentara iznetih putem sredstava javnog informisanja ili na društvenim mrežama. U većini slučajeva vršenje neprimerenog uticaja ometa sudiju ili javnog tužioca u vršenju sudijske ili tužilačke funkcije. Međutim, prisutna je tendencija, uslovno rečeno, prevazilaženja (izbegavanja) personalizacije postojećeg „konflikta“ i u tim slučajevima se, u skladu sa relevantnim zakonskim propisima, preporučuje institucionalno reagovanje/zaštita u okviru nadležnosti visokog saveta sudstva i visokog saveta tužilaštva.²⁹ Po prirodi stvari navedeno ne važi za advokate, njihova zaštita bi u ovakvim slučajevima bila obezbeđena isključivo sudskim putem. Za razmatranu problematiku jednako je značajno i javno komentarisanje sudskog postupka ukoliko po svojoj prirodi prevazilazi razumnu granicu javne kritike.³⁰

29 Zakon o uređenju sudova („Službeni glasnik RS“, br. 10/23), Zakon o visokom savetu sudstva („Službeni glasnik RS“, br. 10/2023), Pravilnik o zaštiti sudije i suda od neprimerenog uticaja („Službeni glasnik RS“, br. 110/2023), Zakon o javnom tužilaštvu („Službeni glasnik RS“, br. 12/2023), Zakon o visokom savetu tužilaštva („Službeni glasnik RS“, br. 10/2023) i dr.

30 Vid. N. Delić /2024b/, Krivično delo ometanje pravde (čl. 336v KZ), u: *Pravo na pravdu – izazovi savremenog doba*, Zbornik radova 37. Susreta kopaoničke škole prirodnog prava Slobodan Perović, Tom I, Beograd, p. 46 i dalje.

U vezi s pitanjem dovršenog krivičnog dela može se konstatovati da s obzirom na to da je prva radnja izvršenja – ometa, određena glagolom u trajnom obliku, dovršeno krivično delo podrazumeva preduzimanje jedne ili više delatnosti koje (objektivno) imaju karakter ometanja. Treba primetiti da sudska praksa u pojedinim slučajevima ometanje primarno povezuje sa nastupanjem (subjektivnog) osećanja straha kod pasivnog subjekta. Kako se navodi, „okrivljeni je pretnjom ometao sudiju u vršenju sudijske funkcije tako što je oštećenoj sudiji koja je postupala u predmetu u kojem je okrivljeni bio osuđen, uputio dopis u kojem je zahtevao da spisi predmeta budu dostavljeni Apelacionom sudu iako je žalba njegovih branilaca bila odbijena, odnosno da oštećena sudija ne oglasi pravnosnažnost sudske odluke i pri tome je uputio pretnje usled kojih su kod oštećene sudije stvoreni strah i zabrinutost da će joj biti učinjeno neko zlo“ (OS u Loznici, 3K. 136/19) i „okrivljeni je pretnjom ometao advokata u vršenju advokatske službe tako što je nakon održanog ročišta u izvršnom postupku radi realizacije viđanja okrivljenog sa maloletnim sinom, u sudnici na petom spratu zgrade, dok je silazio niz stepenice ka prizemlju, bivšoj supruzi i njenom punomoćniku u navedenom predmetu, najpre na engleskom, a potom na srpskom jeziku rekao 'Gorećete zbog ovoga', zbog čega je oštećeni osetio strah i uznemirenost i na taj način je okrivljeni pretnjom ometao oštećenog u vršenju advokatske službe“ (VS u Šapcu, 2Kž.1 76/24). Druga radnja izvršenja – spreči, određena je glagolom u trenutnom obliku, i dovršeno krivično delo postoji kada je sudija, javni tužilac, zamenik javnog tužioca ili advokat sprečen u vršenju bilo koje radnje (jedne ili više njih) koju preduzima u okviru sudijske ili tužilačke funkcije ili advokatske službe. Ukoliko je došlo do uvrede, primene sile ili pretnje ili realizacije nekog drugog načina na koji se krivično delo može izvršiti, ali je izostalo ometanje ili sprečavanje pasivnog subjekta u navedenom smislu, treba uzeti da postoji pokušaj krivičnog dela koji je kažnjiv u skladu sa opštom normom (član 30. KZ).

Svojstvo pasivnog subjekta krivičnog dela mogu imati sudija, javni tužilac, zamenik javnog tužioca ili advokat. Do donošenja zakona iz 2012. godine svojstvo pasivnog subjekta imali su sudija, javni tužilac i zamenik javnog tužioca, da bi ovim zakonom u pogledu pružanja krivičnopravne zaštite sa navedenim kategorijama službenih lica bili izjednačeni i advokati. Prema stavovima sudske prakse, krivično delo ometanje pravde je učinjeno prema advokatu „kada je okrivljeni pretnjom ometao oštećenog advokata u vršenju advokatske službe, tako što je došao u advokatsku kancelariju oštećenog zahtevajući da oštećeni obustavi izvršne postupke u svojstvu punomoćnika izvršnih poverilaca rekavši pri tome da će 'leteti glave ako ne obustavi izvršni postupak.'“ (VKS, Kzz. 371/19), i „kada je okrivljeni silom ometao oštećenog advokata u vršenju advokatske službe, tako što je nakon povika 'Stani ovde da ti kažem nešto' i 'Jel' čuješ šta sam ti rekao?' kod stepeništa glavnog ulaza zgrade Posebnog odeljenja Višeg suda u Beogradu za organizovani kriminal prišao oštećenom koji se tu zaustavio i nakon kraćeg razgovora, otvorenim šakama desne, pa leve ruke udario oštećenog u predelu glave, a sve kako bi uticao na oštećenog da ga ne zastupa kao branilac u krivičnom postupku koji se vodio protiv njega, na pretresu zakazanom za taj dan, nakon čega je oštećeni utrčao u zgradu suda i o svemu obavestio pravosudnu stražu, a potom i pretresno veće, na čelu sa predsednicom veća i

tom prilikom usmeno na zapisnik podneo zahtev da ga sud razreši dužnosti branioca po službenoj dužnosti zbog navedenog događaja, da bi nakon neodržavanja pretresa zbog neispunjenja procesnih pretpostavki, bilo doneto rešenje kojim je oštećeni razrešen dužnosti branioca po službenoj dužnosti“ (VS u Beogradu, K.Po1 146/22).

Krivično delo na subjektivnom planu zahteva umišljaj koji, pored ostalog, treba da obuhvati svest o ciljnoj usmerenosti preduzete radnje (objektivno obeležje bića) kao i svest o odgovarajućem svojstvu pasivnog subjekta.

Prvi teži oblik krivičnog dela ometanje pravde postoji ako je prilikom izvršenja dela sudiji, javnom tužiocu, zameniku javnog tužioca ili advokatu nanesena laka telesna povreda ili je došlo do pretnje upotrebom oružja. Pretnja upotrebom oružja može biti verbalna ili konkludentnim radnjama – izvršilac može da pokaže rukom prema pištolju koji se nalazi za pojasom, zatim da uzme i pokaže pištolj ili da se „maši“ za pištolj, odnosno da uzme pištolj u ruku i stavi u položaj koji omogućava njegovu upotrebu i tako manifestuje nameru da ga upotrebi, pri čemu pištolj ne mora biti uperen prema pasivnom subjektu. Treba uzeti da nije neophodno da se preti da će oružje biti upotrebljeno prema licu koje može imati svojstvo pasivnog subjekta.³¹ Budući da zakonodavac koristi genusni pojam „oružje“ u obzir dolaze vatreno i hladno oružje. Pretnja upotrebom oružjem predstavlja kvalifikatornu okolnost koja treba da bude obuhvaćena umišljajem. Drugi teži oblik postoji ako je prilikom izvršenja dela sudiji, javnom tužiocu, zameniku javnog tužioca ili advokatu nanesena teška telesna povreda. Nanošenje lake (član 122. KZ) i teške telesne povrede (član 121. KZ) predstavlja krivično delo kvalifikovano težom posledicom koja se može pripisati nehata (član 27. KZ). Ukoliko je laka ili teška telesna povreda naneta umišljajno postoji sticaj krivičnih dela što, s obzirom na propisanu kaznu za ovo delo, na planu kažnjavanja rezultira (apsurdnim) rešenjem da se u slučaju da je laka ili teška telesna povreda naneta iz nehata može izreći stroža kazna nego primenom odredaba za krivična dela učinjena u sticaju.³²

Najteži oblik krivičnog dela ugrožavanje sigurnosti (član 138, stav 3. KZ)³³ postoji kada neko pretnjom da će se napasti na život ili telo predsednika Republike, narodnog poslanika, predsednika Vlade, člana Vlade, sudije Ustavnog suda, sudije, javnog tužioca, zamenika javnog tužioca ili advokata, policijskog službenika ili lica koje obavlja poslove od javnog značaja u oblasti informisanja vezi sa poslovima koje obavlja, ugrozi njegovu sigurnost. Neposredni objekt zaštite krivičnog dela jeste osećanje lične sigurnosti pojedinca shvaćene u subjektivnom smislu, odnosno intimni osećaj sigurnosti.³⁴

31 Đ. Đorđević /2023/, Krivično delo ugrožavanje opasnim oruđem pri tuči ili svađi, *Pravni život*, № 9, p. 58.

32 Vid. Z. Stojanović /2020/, *op. cit.*, pp. 1010–1011 i Đ. Đorđević /2019/. Krivičnopravna zaštita života i telesnog integriteta advokata, *Pravni život*, № 9, p. 56.

33 Geneza krivičnog dela ugrožavanje sigurnosti odvijala se tako što je najpre bila inkriminisana ozbiljna pretnja bilo kakvim zlom koja za posledicu ima ugrožavanje sigurnosti pasivnog subjekta (ex član 153). Nakon toga, došlo je do redefinisanja zakonskog opisa i radnju izvršenja je predstavljala ozbiljna i kvalifikovana pretnja (ex član 67). Potom je iz zakonskog teksta izbrisan pojam „ozbiljna“ (pretnja), sa obrazloženjem da jedino ozbiljna pretnja može biti krivičnopravno relevantna i da se ozbiljnost pretnje podrazumeva. Vid. N. Delić /2024a/, *op. cit.*, p. 96 i dalje.

34 Z. Stojanović /2013/, Propisivanje i primena krivičnog dela ugrožavanje sigurnosti u krivičnom pravu Srbije, u: *Kaznena reakcija u Srbiji, Treći deo*, Beograd, pp. 1–2.

Iako u zakonskom testu nije decidirano propisano, u pitanju je očigledna omaška zakonodavca, u sudskoj praksi se ističe da „svaka pretnja upućena licima koja obavljaju poslove iz stava 3. ne predstavlja kvalifikovani oblik krivičnog dela već je potrebno da se utvrdi da su pretnje upućene oštećenom `u vezi sa` vršenjem poslova koje obavlja“ (AS u Beogradu, Kž.1 Po3 1/24). Polazeći od prethodno rečenog o pojmu „u vezi sa“ treba uzeti da pretnja može biti upućena bilo gde i bilo kada, što podrazumeva i pretnju upućenu tokom/za vreme obavljanja navedenih poslova. Preciznosti radi, nije suvišno reći da teleološko tumačenje upućuje na zaključak da u okviru ove norme pojam „posao“ treba ekstenzivno tumačiti tako da obuhvata i obavljanje odgovarajuće funkcije, službene dužnosti ili službe. Za krivično delo je neophodno da lice kome je upućena pretnja bude u dovoljnoj meri individualno određeno. Međutim, ne traži se da je pretnja upućena samom licu koje može imati svojstvo pasivnog subjekta, već može to može biti učinjeno i preko drugog lica. Pretnja kao način izvršenja krivičnog dela može biti upućena usmeno u neposrednoj komunikaciji, pismeno, konkludentnom radnjom; ili telefonom i preko društvenih mreža. Prema zakonskom tekstu, krivično delo podrazumeva (isključivo) kvalifikovanu pretnju – pretnju kojom se u izgled stavlja zlo koje uključuje napad na život ili telo pasivnog subjekta (VKS, Kzz. 723/16, Kzz. 691/17 i Kzz. 1084/17). Može se pretiti napadom samo na život ili samo na telo kao i napadom na život i telo. Pretnja kao radnja izvršenja krivičnog dela koja se sastoji u činjenju treba da bude u dovoljnoj meri određena, jasno definisana i konkretizovana. Prihvaćeno je da pretnja podrazumeva stavljanje u izgled nečega što će se izvesno dogoditi u skorijoj ili daljoj budućnosti i „zato izjava koja se odnosi na prošlo vreme, ne predstavlja radnju izvršenja ovog krivičnog dela“ (VSS, Kž. 56/91). Takođe, pretnja treba da bude stvarna i ozbiljna, odnosno ostvariva sa gledišta lica kome se preti i objektivno podobna da kod lica kome se preti stvori utisak da će biti realizovana. Sudska praksa stoji na stanovištu da uslovljena pretnja nema značaj radnje izvršenja krivičnog dela ugrožavanje sigurnosti (VSS, Kž. 56/91 i OS u Beogradu, Kž. 1128/00).³⁵

Krivično delo je dovršeno nastupanjem konkretne opasnosti – ugrožavanjem sigurnosti pasivnog subjekta, „što mora biti navedeno u izreci presude“ (VSS, Kzp. 412/05). Po prirodi stvari, dovršeno krivično delo pretpostavlja da je izjava koja sadrži pretnju saznata od strane lica kome je upućena i da je posledica nastupila neposredno nakon toga (OS u Beogradu, Kž. 1813/04). Nastupanje posledice utvrđuje se subjektivno sa aspekta pasivnog subjekta (AS u Beogradu, Kž. 24/17) i zavisi od „njegovog ličnog“ (AS u Beogradu, Kž.2 Po3 45/11).³⁶ Kako se ističe, „nastupanje posledice podrazumeva stvaranje osećanja ugroženosti kod lica kome je upućena pretnja“ (OS u Beogradu, Kž. 765/09 i OS u Nišu, K. 1154/14). U pitanju je „stvaranje osećanja straha koji je takvog intenziteta da usled njega dolazi do osećaja lične nesigurnosti“ (OS u Beogradu, Kž. 2935/06 i VKS, Kzz. 1084/17).³⁷ Pri tome se „ozbiljnost i ostvarljivost pretnji mora dovesti u vezu sa posledicom krivičnog dela

35 Upor. Z. Stojanović /2013/, *ibid.*, pp. 5–6.

36 Upor. Đ. Đorđević /2014/, Krivično delo ugrožavanja sigurnosti, *Pravni život*, № 9, p. 173, J. Ćirić /2011/, Ugrožavanje sigurnosti, *Pravni život*, № 9, pp. 203–205 i N. Mrvić Petrović, *op. cit.*, p. 99.

37 Budući da je prema sadašnjem rešenju krivično delo primarno opredeljeno subjektivnim doživljajem pasivnog subjekta, u doktrini se razmatra mogućnost da ugrožavanje kao posledica

– ugrožavanje sigurnosti oštećenog, budući da ugroženost i uznemirenost predstavljaju subjektivni osećaj koji se kao takav ne može objektivno ceniti bez ispitivanja pasivnog subjekta – oštećenog“ (AS u Beogradu, Kž.1 Po3 10/20). Za krivično delo „nije nužno izvođenje dokaza veštačenjem od strane veštaka neuropsihijatra, da bi se utvrdilo postojanje straha i ugroženosti kod oštećenog“ (VS u Čačku, Kž. 23/20). U sudskoj praksi je prihvaćeno da se za krivično delo nije bitno da li je „okrivljeni zaista imao nameru da svoju pretnju ostvari“ (VS u Čačku, Kž. 186/19). Otuda se „ne traži da je sigurnost pasivnog subjekta bila realno ugrožena“ (VKS, Kzz. 433/16). U pravo zbog toga krivično delo postoji „u slučaju pretnje plastičnim pištoljem, ako oštećeni nije znao da je reč o imitaciji, a ne pravom pištolju“ (AS u Kragujevcu, Kž.1 989/18/2/). Upućena pretnja za koju je pasivni subjekt saznao, ali posledica iz nekih razloga nije nastupila, predstavlja nekažnjiv svršeni pokušaj krivičnog dela. Prema stavovima sudske prakse „okrivljeni je ugrozio sigurnost sudije pretnjom da će napasti na njegov život i telo kada je u Palati pravde, nakon što je sudija odložio glavni pretres zbog nedolaska stranke, prilikom udaljavanja iz sudnice i prolazeći kraj katedre gde je sedeo oštećeni, sudija, okrivljeni je rekao povišenim tonom ‘Sudiš petnaest godina, krivi ste što ovo traje petnaest godina’, a na upozorenje da se nalazi u sudnici i da nema razloga za takvo postupanje, više puta je naleteo na katedru za kojom je sedeo sudija, gestikulirajući rukama ka njemu i vičući i pri tome sudiji nije dozvolio da unese u zapisnik upozorenje i opomenu, što je kod sudije izazvalo strah i nesigurnost“ (VS u Beogradu, Kž.1 23/16) i „okrivljeni je ugrozio sigurnost advokata tako što ga je pozvao telefonom i pretio da će ga ‘polomiti i uništiti,’ zbog čega je, prema rečima prisutnih svedoka, oštećeni bio vidno uznemiren i uplašen, pa su mu oni sugerisali da ide u policiju i prijavi događaj“ (VS u Čačku, Kž. 45/20).

Ovaj oblik krivičnog dela unet je 2009. godine, a prvobitni krug lica koja uživaju pojačanu krivičnopravnu zaštitu dodatno je proširen zakonom iz 2012. godine. Tada su, pored postojećih, kao mogući pasivni subjekti predviđeni advokati i policijski službenici. Zakonodavac je naime pošao od stava da su sva navedena lica zbog prirode i značaja posla koji obavljaju u većoj meri izložena riziku ugrožavanja njihove sigurnosti. Za razliku od oblika teškog ubistva iz člana 114, stav 1. tačka 8. ovde advokati nisu obuhvaćeni pojmom posla od javnog značaja, koji pretpostavlja ispunjenost uslova iz člana 112, stav 32. KZ i podrazumeva širi krug lica, koja svakako nisu u podjednako meri ugrožena.³⁸ Time su advokati, kao i policijski službenici, u pogledu krivičnopravne zaštite u potpunosti izjednačeni sa predsednikom Republike, narodnim poslanicima, predsednikom Vlade, članovima Vlade, sudijama Ustavnog suda, i dr. Osim na ovaj način (naknadno) posebno zaštićenih advokata i policijskih službenika, prilikom propisivanja ovog oblika krivičnog dela iz kategorije „posla od javnog značaja“ izdvojena su i lica koja obavljaju poslove od javnog značaja „u oblasti informisanja“. Kao što se da videti, u zakonskom tekstu je izostalo „javnog“ informisanja. Time je krivičnopravna zaštita ovih lica podignuta na rang zaštite koju uživaju prethodno navedeni pasivni subjekti. Svakako ostaje dilema zašto je samo ova vrsta posla od javnog značaja, a ne ili/i neka druga, „zaslužila“ postojeći vid i nivo zašti-

bude definisano objektivno-subjektivno ili samo objektivno. Vid. I. Vuković /2018/, Proganjanje kao krivično delo, u: *Kaznena reakcija u Srbiji, Osmi deo*, Beograd, pp. 189–190.

38 Vid. Đ. Đorđević /2020/, *op. cit.*, p. 200.

te i da li je u tom smislu opravdano njihovo izjednačavanje sa nosiocima vlasti. S druge strane, pošto kod ove inkriminacije nije reč o objektivnoj ugroženosti već o ličnom osećanju nesigurnosti, u literaturi se postavlja pitanje da li je moguće i da li je opravdano izdvajati pojedine kategorije lica čije bi osećanje lične nesigurnosti bilo „vrednije i značajnije“ od osećanja lične nesigurnosti ostalih građana, s obzirom na to da pravo građana da se osećaju sigurno ima univerzalni karakter i zato svi građani imaju pravo na ličnu sigurnost i jednak način zaštite.³⁹

Najzad, sporno može biti i pitanje razlikovanja krivičnog dela ugrožavanje sigurnosti i krivičnog dela ometanje pravde ukoliko je kvalifikovana pretnja upućena sudiji, javnom tužiocu, zameniku javnog tužioca ili advokatu u vršenju sudijske ili tužilačke funkcije ili advokatske službe. U tom slučaju kriterijum za razlikovanje može biti isključivo sadržina umišljaja učinioaca. To znači da na osnovu konkretnih okolnosti treba utvrditi da li je kvalifikovana pretnja usmerena na ometanje ili sprečavanja pasivnog subjekta u vršenju sudijske ili tužilačke funkcije ili advokatske službe – krivično delo ometanje pravde (član 336, stav 2. KZ); ili je kvalifikovana pretnja usmerena (samo) na izazivanje osećanja straha kod pasivnog subjekta – krivično delo ugrožavanje sigurnosti (član 138, stav. 3. KZ).

Prilikom propisivanja krivičnog dela napad na advokata (336v KZ) intencija zakonodavca bila je da se advokatima, koji nemaju status službenih lica, obezbedi pojačana krivičnopravna zaštita po ugledu na zaštitu kakvu imaju službena lica. Međutim, analiza zakonskog opisa krivičnog dela ukazuje da postojeća zaštita advokata (u velikom meri) prevazilazi granice zaštite službenih lica.

Krivično delo ima pet oblika. Prema tekstu norme, radnja izvršenja osnovnog oblika krivičnog dela je napad na advokata ili člana njegove porodice. U referentnoj literaturi opšteg dela krivičnog prava napad se uobičajeno definiše kao neposredno ugrožavanje pravom zaštićenog dobra od strane čoveka. Postojanje napada se utvrđuje objektivno. Napad može imati za cilj povredu ili ugrožavanje pravom zaštićenog dobra. Dobro mora biti konkretno i neposredno ugroženo. To predstavlja faktičko pitanje koje se prevashodno rešava na osnovu vidljivo ispoljenih akcija napadača.⁴⁰ Napad kao osnovno obeležje bića krivičnog dela podrazumeva isključivo napad na fizički integritet pasivnog subjekta, tj. radnje upravljene na telo. Napad se redovno sastoji u činjenju i predstavlja nešto više od realne uvrede, ali isključuje laku telesnu povredu. Jednom rečju, napad je fizičko delovanje na telo kojim nije prouzrokovana telesna povreda, na primer, guranje ili udaranje. To je bilo koji vid agresivnog delovanja na telo pasivnog subjekta koje ne mora da obuhvati i neposredni fizički kontakt. U obzir dolazi bacanje nekog predmeta na pasivnog subjekta i korišćenje životinje kao sredstva napada.⁴¹ Napad svakako mora biti slabijeg intenziteta i ne sme obuhvatiti nanošenje lake ili teške telesne povrede jer tada postoji neki od težih oblika ovog krivičnog dela. Krivično delo ne podrazumeva pretnju napadom.

39 Z. Stojanović /2013/, *op. cit.*, pp. 11–13.

40 I. Vuković /2024/, *Krivično pravo Opšti deo*, Beograd, p. 128.

41 Vid. N. Delić /2022/, *Moguće nedoumice u vezi pravog/ispravnog značenja pojedinih pojmova koji predstavljaju objektivna obeležja bića*, u: *Kaznena reakcija u Srbiji, Dvanaesti deo*, Beograd, pp. 63–64.

Za razliku od krivičnog dela iz člana 323. KZ koje predviđa da je do napada (ili pretnje napadom) došlo „u vršenju“ službene dužnosti, odnosno tokom preduzimanja određene službene radnje, jedne ili više njih i „stoga napad do koga je došlo zbog prethodno preduzete službene radnje, tj. nakon što je ona izvršena, ne predstavlja ovo krivično delo“ (OS u Valjevu, Kž.II 224/09), krivično delo napad na advokata pretpostavlja da je do napada došlo „u vezi sa“ obavljanjem advokatske službe. Otuda je ovom inkriminacijom obezbeđena zaštita od svakog napada – bilo kog napada tj. napada učinjenog bilo kad i bilo gde, ukoliko je napad motivisan obaljanjem advokatske službe. Nasuprot ovome, kod krivičnog dela iz člana 323. KZ razlozi koji su motivisali učinioca na napad nisu relevantni. Osim toga, kod krivičnog dela napad na advokata pojačana zaštita obuhvata i članove porodice advokata što nije predviđeno ni u jednom drugom slučaju. Ako se tome doda krajnje ekstenzivno shvatanje pojma „član porodice“ koje je dato odredbom u člana 112, stav 28. KZ, može zaključiti da će u praksi biti veoma teško odrediti koji tačno krug lica uživa krivičnopravnu zaštitu. Upravo zbog toga se predlaže da se u zakonskoj normi krajnje restriktivno nabroje članovi porodice advokata koji bi bili obuhvaćeni zaštitom koju pruža ova inkriminacija.⁴²

Teži oblik krivičnog dela postoji ako „prilikom“ izvršenja dela učinilac nanese laku telesnu povredu advokatu ili članu njegove porodice ili preti upotrebom oružja, a najteži oblik, ako nanese tešku telesnu povredu.⁴³ Prema stavovima sudske prakse, „okrivljeni je napao advokata – oštećenog, koji zastupa tužioca u parničnom postupku u kojem je okrivljeni tuženo lice, a u vezi obavljanja advokatske službe, tako što je ušao u advokatsku kancelariju u kojoj radi oštećeni i dok je on silazio niz stepenice, okrivljeni mu se obratio povišenim tonom, rukom ga uhvatio za džemper, svukao niz stepenice i izgurao na ulazna vrata iz advokatske kancelarije u hodnik i tada zamahnuo rukom da udari oštećenog u predelu lica, ali se on pomerio nazad, i okrivljeni ga je ‘zakačio’ u predelu lica i time oštećenom naneo laku telesnu povredu u vidu posekotine donje usne sa leve strane“ (VS u Šapcu, 3Kž.1 348/21) i „okrivljeni je napao advokata – oštećenog koji ga zastupa u sudskom postupku, tako što je u kancelariji oštećenog, nakon kraće verbalne rasprave zbog nezadovoljstva načinom na koji ga zastupa, oštećenom zadao više udaraca stisnutom šakom u predelu lica i time mu naneo laku telesnu povredu u vidu više krvnih podliva na glavi i otoka levog oka“ (OS u Beogradu, 5K. 2088/22).

Najteži oblik krivičnog otvara dva pitanja. Prvo pitanje jeste koji oblik teške telesne povrede je obuhvaćen najtežim oblikom krivičnog dela napad na advokata. S tim u vezi, smatra se da propisivanje posebne inkriminacije napad na advokata i njegovog najtežeg oblika ima smisla samo ako je u pitanju obična teška telesna povreda (član 121, stav 1. KZ) jer je za naročito tešku telesnu povredu (član 121, stav 2. KZ) propisana ista kazna kao za najteži oblik krivičnog dela napada na advokata (član 336v stav 3. KZ), a to je zatvor od jedne do osam godina. Drugo pitanje jeste kakav je odnos najtežeg oblika krivičnog dela napad na advokata sa kvalifikovanim oblikom krivičnog dela teške telesne povrede iz člana 121, stav 6. KZ kada je učinje-

42 Đ. Đorđević /2020/, *op. cit.*, p. 203.

43 Kao što je poznato, uobičajena formulacija krivičnih dela kvalifikovanih težom posledicom po-drazumeva korišćenje termina „pri izvršenju“ dela ili ako je „usled dela nastupila“.

na prema licu koje obavlja poslove od javnog značaja, u koje spadaju i poslovi pružanja stručne pomoći pred sudskim i drugim državnim organima. S obzirom na to da je za inkriminaciju iz člana 121, stav 6. KZ propisana teža kazna nego za najteži oblik krivičnog dela napad na advokata, opravdano je uzeti da prednost ima krivično delo iz člana 121, stav 6. KZ, što nadalje implicira da se primena najtežeg oblika krivičnog dela napad na advokata ograničava samo na člana njegove porodice.⁴⁴

Prilikom razmatranja težih oblika krivičnog dela treba reći još i to da članovi porodice advokata, za razliku od ovog krivičnog dela, nisu obuhvaćeni inkriminacijama teškog ubistva, teške telesne povrede i ugrožavanja sigurnosti što za posledicu ima da ukoliko je supruga advokata napadnuta u vezi sa poslovima koje njen suprug obavlja i prilikom napada je nehatno lako ili teško telesno povređena, uživa pojačanu krivičnopravnu zaštitu, ali ako je istom prilikom umišljajno teško telesno povređena ili lišena života, ne uživa pojačanu krivičnopravnu zaštitu.⁴⁵

U okviru dva posebna oblika krivičnog dela napad na advokata propisana je pojačana krivičnopravna zaštita imovine advokata i članova njihove porodice, ako do napada dođe „u vezi sa“ obavljanjem advokatske službe. Inkriminacije su nastale doslovnim „prepisivanjem“ osnovnog i težeg oblika krivičnog dela uništenje ili oštećenje tuđe stvari (član 112, st. 1. i 2. KZ) koje spada u glavu krivičnih dela protiv imovine. Radnja izvršenja prvog posebnog oblika krivičnog dela napad na advokata može biti uništenje, oštećenje ili činjenje neupotrebljivom „stvari u imovini advokata ili člana njegove porodice“. Opšteprihvaćeno jeste da krivičnopravni pojam „stvar“ podrazumeva svaki telesni predmet nezavisno od njegovog agregatnog stanja. Uzima se da u kontekstu krivičnog dela iz člana 212. KZ stvar može biti pokretna ili nepokretna. Objekt radnje ovog krivičnog dela može biti i životinja. Smatra se da u slučaju oštećenja krivično delo obuhvata i eventualne minimalne i malo vidljive promene. Krivično delo takođe postoji ako je uništena ili oštećena stvar male vrednosti. Upravo zbog toga je opravdana primena instituta delo malog značaja. S tim u vezi, sporno je da li stvar mora nužno imati imovinsku vrednost ili je dovoljno da su pogođeni afekcioni interesi pasivnog subjekta. Imajući u vidu da građanskopravna pravila u pogledu obima naknade materijalne štete predviđaju da kada je stvar uništena ili oštećena krivičnim delom učinjenim sa umišljajem, sud može odrediti visinu naknade prema vrednosti koju je stvar imala za oštećenika, konstatuje se da prednost treba dati drugom gledištu. Krivično delo iz člana 112. KZ može se ostvariti činjenjem i nečinjenjem. Protivpravnost je isključena kada postoji pristanak pasivnog subjekta, kada je krivično delo učinjeno u krajnjoj nuždi, kada se preduzima službena radnja i kada u nužnoj odbrani prilikom odbijanja napada dođe do uništenja ili oštećenja stvari.⁴⁶ Prema zakonskom tekstu, drugi posebni oblik krivičnog dela napad na advokata postoji „ako je prouzrokovana šteta koja prelazi četristo pedeset hiljada dinara“. Zakonodavac je ovde učinio još jedan značajan propust i nije naveo da šteta treba da bude pričinjena na imovini advokata ili člana njegove porodice. Iznos štete predstavlja kvalifikatornu okolnost koja mora

44 Z. Stojanović /2020/, *op. cit.*, pp. 1010–1011.

45 Đ. Đorđević /2020/, *op. cit.*, pp. 201–202.

46 Vid. više, I. Vuković /2023/, *Komentar krivičnih dela protiv imovine*, Beograd, pp. 200–212.

biti obuhvaćena direktnim ili (bar) eventualnim umišljajem učinioaca. Kao važno rečenom treba dodati još i to da su za oba posebna oblika krivičnog dela napad na advokata propisane strože kazne nego za osnovni i teži oblik krivičnog dela uništenje ili oštećenje tuđe stvari (član 212, st. 1. i 2. KZ) i da je kod krivičnog dela iz člana 212. KZ predviđeno da se delo goni po privatnoj tužbi ako je učinjeno na štetu privatne imovine (član 212, stav 4. KZ).

U teoriji se opravdano naglašava da paralelno postojanje krivičnih dela ometanje pravde i napad na advokata sa veoma sličnim oblicima i gotovo istim zaprećenim kaznama, ne samo da se čini nepotrebnim, već može dovesti do problema u njihovom razgraničavanju u praksi.⁴⁷ S tim u vezi u sudskoj praksi se ističe „da je propisivanjem krivičnog dela napad na advokata proširena krivičnopravna zaštita advokata na sve slučajeve napada koji su izvršeni prema advokatu ili članu njegove porodice, a koji se preduzimaju zato što je reč o advokatu, odnosno obavljanju advokatske službe, nezavisno od toga da li u vreme napada advokat preduzima neku radnju zastupanja i nezavisno od konkretnog sudskog postupka/predmeta sa kojim je napad povezan, a krivičnim delom ometanje pravde obezbeđuje se zaštita advokata u vršenju advokatske službe u konkretnom postupku, za vreme njegovog trajanja“ (VS u Beogradu, K.Po1 146/22).

Ovde se kao poslednja, ali svakako najznačajnija, nameću još dva pitanja: zašto inkriminacija kojom se obezbeđuje krivičnopravna zaštita advokata nije formulisana saobrazno inkriminaciji napad na službeno lice u vršenju službene dužnosti (član 323. KZ) ili proširenjem kruga pasivnih subjekta kod postojećeg krivičnog dela (dodavanjem advokata) i koji kriminalno-politički argumenti pravdaju, ekstremno široko postavljenu zonu kažnjivosti ovog krivičnog dela.⁴⁸ Rečeno se odnosi i na novouvedena krivična dela iz čl. 344b, 344v i 344g KZ.

Za razliku od naglašene kriminalizacije, o čemu je prethodno bilo reči, svedoci smo da srpski zakonodavac veoma retko poseže za dekriminalizacijom.⁴⁹ U tom

47 Đ. Đorđević /2019/, *op. cit.*, 60–61.

48 Vid. Đ. Đorđević /2019/, *ibid.*, pp. 56–59; Đ. Đorđević /2020/, *op. cit.*, pp. 201–202 i N. Delić /2024a/, *op. cit.*, p. 386.

49 O kriminalizaciji i dekriminalizaciji kao načinima oblikovanja granica krivičnopravne zaštite vid. Z. Stojanović /2011/, Preventivna funkcija krivičnog zakonodavstva, *CRIMEN*, № 1, pp. 16–19. i Z. Stojanović /2016/, *Politika suzbijanja kriminaliteta*, Beograd, pp. 60–63. Kada je reč o dekriminalizaciji interesantan je primer krivičnog dela nedozvoljeno komentarisane sudskih odluka (ex član 336a) koje je uvedeno 2009. godine i opravdano dekriminalizovano 2012. godine. Ovo krivično delo nije imalo svoje kriminalno-političko utemeljenje, a zakonski opis je bio neprecizno definisan i omogućavao vrlo široko tumačenje pojedinih obeležja bića. (Vid. više, N. Delić /2010/, Krivična dela protiv pravosuđa u svetlu izmena i dopuna iz 2009. godine, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Istočnom Sarajevu, Časopis za pravne i društvene nauke*, № 1, pp. 92–94 i N. Delić /2014/, *op. cit.*, p. 150). Svakako treba pomenuti i krivično delo klevete (ex član 171) koje je takođe dekriminalizovano 2012. godine. Iako se ukidanje ovog krivičnog dela pravdalo potrebom da se rastereti krivično pravosuđe, čini se da je do toga došlo prvenstveno zbog naglašenog pritiska javnosti (novinarskih udruženja). Ostaje nejasno zašto je zakonodavac ukinuo samo klevetu koja je teže krivično delo, a ostavio uvredu (član 170. KZ). Moglo se naime razmišljati i u drugom, „evropskom“ pravcu, a ne u pravcu prihvatanja anglosaksonskog modela prema kome se zaštita časti obezbeđuje isključivo putem građanskog prava, i pored postojećeg krivičnog dela klevete, koje podrazumeva da se iznosi ili pronosi nešto što je neistinito, predvideti još jednu

smislu treba podsetiti da je tokom 2024. godine, pored ostalih, bio aktuelan i predlog da se ukinе krivično delo iznudićanje iskaza iz člana 136. KZ, što je u stručnoj javnosti izazvalo veliku polemiku i dovelo do podeljenih mišljenja. Kako se čini, razlog za to jeste nedovoljno jasno definisan odnos između krivičnih dela iznudićanje iskaza (član 136. KZ) i zlostavljanje i mućenje (član 137. KZ).

Odredba člana 137. KZ koja nosi naziv zlostavljanje i mućenje u suštini sadrži dva krivična dela: stav 1. inkriminiše zlostavljanje i stav 2. inkriminiše mućenje.

Krivično delo zlostavljanje postoji kada neko zlostavlja drugog ili prema njemu postupa na način kojim se vređa ljudsko dostojanstvo. U tom smislu, sudska praksa stoji na stanovištu da je neposredni objekt zaštite ovog krivičnog dela ljudsko dostojanstvo (AS u Beogradu, Kž.3 6/22). Navedenu normu moguće je sagledati sa dva aspekta. Shodno prvom, zlostavljanje podrazumeva lakše oblike prinude koji se preduzimaju na način kojim se vređa ljudsko dostojanstvo (AS u Beogradu, Kž.1 1133/20), odnosno „zlostavljanje je vređanje ljudskog dostojanstva i nečovečno postupanje prema drugom licu“ (AS u Kragujevcu, Kž. 4459/10). Shodno drugom aspektu, koji svoje uporište ima u logičkom tumačenju, reč je o alternativno predviđenoj radnji izvršenja koja se može realizovati u vidu zlostavljanja u užem smislu ili u vidu postupanja na način kojim se vređa ljudsko dostojanstvo.

Prema stavovima sudske prakse, zlostavljanje u užem smislu obuhvata „primenu fizičke sile“ (OS u Beogradu K. 823/15) ili „primenu pretnje“ (OS u Užicu K. 738/12). Zlostavljanjem kao načinom izvršenja ovog krivičnog dela smatra se nanošenje „slabijeg udarca u stomak“ (OS u Beogradu, Kž. 2608/06), „udarac otvorenom šakom u predelu obraza“ (AS u Beogradu, Kž.1 1385/17) kao i „kada je okrivljeni nekoliko puta ošamario maloletnog oštećenog“ (OS u Jagodini, K. 585/13 i OS u Kraljevu, K. 76/13). Navedeni primeri pokazuju da (uprkos tome što se zlostavljanje uglavnom shvata kao kontinuirano i sistematsko postupanje, AS u Beogradu, Kž.1 428/14) ovde zlostavljanje u vidu primene fizičke sile ne zahteva kontinuitet i postoji u slučaju preduzimanja samo jednog akta. Ukoliko prilikom zlostavljanja nastupi laka ili teška telesna povreda, prihvaćeno je da se radi o idealnom sticaju krivičnih dela (OS u Beogradu, Kž. 484/98), na primer, „okrivljeni je uz pretnju nožem pola sata tukao oštećenog i tom prilikom mu naneo lake telesne povrede“ (OS u Beogradu, K. 5594/13).

Postupanje na način kojim se vređa ljudsko dostojanstvo obuhvata postupke koji su s obzirom na prihvaćene standarde objektivno podobni da povrede ljudsko dostojanstvo, na primer, „kada je okrivljeni lepio po gradu uvredljive letke o oštećenom“ (OS u Knjaževcu, K. 117/15) i „kada je okrivljeni oštećenom koji je spavao, makazama ošišao kosu, stavio penu za brijanje i brijačem obrijao pola glave, a zatim između nožnih prstiju stavio parče papira koji je zapalio upaljačem“ (OS u Beogradu, K. 1425/15). Postupanje na način kojim se vređa ljudsko dostojanstvo može se sastojati u različitim vidovima vređanja, ismevanja ili omalovažavanja, kao što je recimo, „vređanje na verskoj ili nacionalnoj osnovi“ (OS u Novom Sadu, K. 627/12).

vrstu klevete koja bi u sadržinskom smislu obuhvatala krivično delo sramoćenje/ogovaranje koje je predviđeno u nemačkom, austrijskom, švajcarskom, slovenačkom i hrvatskom zakonodavstvu. Vid. N. Delić /2024a/, *op. cit.*, pp. 113–114. i Z. Stojanović /2013/, Da li je Srbiji potrebna reforma krivičnog zakonodavstva? *CRIMEN*, № 2, p. 131.

Treba uzeti da nije neophodno da je pasivni subjekt dato postupanje doživeo kao povredu ljudskog dostojanstva. Smatra se da postupanje na način kojim se vređa ljudsko dostojanstvo po pravilu zahteva više sukcesivnih radnji, tj. kompleksnu radnju, mada to ne mora uvek biti slučaj.⁵⁰ Krivično delo je dovršeno preduzimanjem delatnosti koja ima značaj radnje izvršenja. Izvršilac može biti bilo koje lice, a subjektivna strana krivičnog dela podrazumeva umišljaj.

Smatra se da zlostavljanje predstavlja teži vid neprava u odnosu na krivično delo uvrede (član 170. KZ). Budući da krivično delo zlostavljanje prevashodno podrazumeva različite „zahvate“ u fizički integritet pasivnog subjekta, u rasponu većem od realne uvrede, a manjem od lake telesne povrede, jedno od pitanja koje se nameće jeste kada realna uvreda „prerasta“ u zlostavljanje. Ovo posebno kada se ima u vidu da prema stavovima sudske prakse realnu uvredu u smislu člana 170. KZ primera radi, predstavljaju: „pljuvanje“ (OS u Beogradu, Kž. 2399/99, Kž. 168/02 i AS u Beogradu, Kž.1 2547/10), „šamar“ (OS u Beogradu, Kž. 314/07), „dva šamara“ (OS u Beogradu, Kž. 3506/06), „guranje i cimanje za kragnu“ (OS u Beogradu, Kž. 877/94), „čupanje za kosu“ (OS u Beogradu, Kž. 456/03), „prosipanje prljave vode iz latora na oštećenu“ (OS u Beogradu, Kž. 374/00), „udarac letvom u predelu testisa“ (OS u Beogradu, Kž. 174/04) kao i „kada je okrivljeni snažno odgurnuo privatnog tužioca usled čega je on 'odleteo' pod plastični sto, koji se polomio, i nakon toga pao na leđa“ (OS u Beogradu, Kž. 2430/06). Otuda, u konkretnom slučaju može biti sporno na osnovu kojih okolnosti se procenjuje da li „jedan/dva šamar/a“ predstavlja/ju zlostavljanje. Treba uzeti da odgovor na ovo pitanje, osim u supsidijarnom karakteru uvrede, svakako treba tražiti na subjektivnom planu, što govori da odlučujući značaj ima sadržina umišljaja izvršioca – za krivično delo zlostavljanje potrebna je svest (i volja) da se radnjom izvršenja vrši zlostavljanje pasivnog subjekta.⁵¹

Ima mišljenje da zlostavljanje osim fizičkog, može biti i psihičko, tzv. psihičko maltretiranje, koje bi se sastojalo u ismevanju, omalovažavanju ili stalnom podsećanju pasivnog subjekta na nešto što je za njega neprijatno.⁵² Navedeno treba prihvatiti s rezervom iz razloga što ismevanje i omalovažavanje predstavljaju načine postupanja koji vređaju ljudsko dostojanstvo i to se procenjuje objektivno. Psihičko zlostavljanje bi prevashodno zavisilo od subjektivnog doživljaja pasivnog subjekta (stepena njegove osetljivosti), što bi moglo isuviše da proširi zonu kažnjivosti ovog krivičnog dela. Naime, kod krivičnog dela zlostavljanje treba razlikovati psihičku patnju kao posledicu primene sile ili pretnje, od psihičkog zlostavljanja kao (eventualnog) načina vršenja krivičnog dela (na primer, puštanje tužne pesme). Teži oblik krivičnog dela postoji ako delo učini službeno lice u vršenju službene dužnosti – kvalifikatornu okolnost predstavlja odgovarajuće svojstvo izvršioca.

50 Formulacija krivičnog dela zlostavljanja je delimično preuzeta iz ranije postojećeg krivičnog dela zlostava u službi (ex član 66) kod kojeg je kao radnja izvršenja osim zlostave i postupanja na drugi način kojim se vređa ljudsko dostojanstvo, bila predviđena i uvreda, koja je praktično bila konsumirana postupanjem kojim se vređa ljudsko dostojanstvo. Razlika je takođe bila u tome što je kod zlostave u službi radnja izvršenja bila određena trenutnim glagolom „ko zlostavi“ i shodno tome nije bilo dileme da je za postojanje krivičnog dela dovoljna samo jedna radnja. N. Delić /2024a/, *ibid.*, p. 91.

51 N. Delić /2022/, *op. cit.*, pp. 43–44 i N. Delić /2024a/, *op. cit.*, p. 92.

52 LJ. Lazarević /1995/, *Krivično pravo Jugoslavije Posebni deo*, Beograd, p. 373.

Prema zakonskoj formulaciji, krivično delo *mučenje (tortura)* čini ko primenom sile, pretnje ili na drugi nedozvoljen način drugome nanese veliki bol ili teške patnje s ciljem da od njega ili od trećeg lica dobije priznanje, iskaz ili drugo obaveštenje ili da se on ili neko treće lice zastraši ili nezakonito kazni, ili to učini iz druge pobude zasnovane na bilo kakvom obliku diskriminacije. Tekst navedene norme načelno je usklađen sa relevantnim međunarodnim dokumentima, pre svega Konvencijom UN protiv torture i drugih surovih, nehumanih i ponižavajućih kazni i postupaka, Evropskom konvencijom o sprečavanju mučenja, nečovečnih i ponižavajućih postupaka i kažnjavanja, Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, kao i praksom međunarodnih tela.

Iako u semantičkom smislu pojmovi bol i patnja predstavljaju sinonime,⁵³ jezičko i logičko tumačenje zakonske formulacije idu u prilog zaključku da je radnja izvršenja krivičnog dela propisana alternativno i da se može ostvariti na dva načina: kao *nanošenje „velikog bola“* ili kao *nanošenje „velikih patnji“*. Treba uzeti da veliki bol podrazumeva zadiranje u fizički integritet, a velike patnje, zadiranje u psihički integritet pasivnog subjekta. Smatra se da mučenje uključuje nanošenje lakih, ali ne i teških telesnih povreda, u kom slučaju postoji sticaj krivičnih dela. Prema stavovima sudske prakse mučenje primera radi, postoji „kada je okrivljeni tokom nedelju dana oštećenom upućivao pretnje oružjem i nekoliko puta ga ošamario“ (OS u Ivanjici, K. 189/13) i „kada je okrivljeni vršio `fizičko nasilje` nad maloletnim oštećenim koji je prethodno uznemiravao njegovu ćerku“ (OS u Beogradu, Kž. 7203/12).⁵⁴

Za krivično delo je neophodno da delatnost koja ima značaj radnje izvršenja bude preduzeta na odgovarajući način – silom, pretnjom ili na drugi nedozvoljen način. Krivično delo je dovršeno kada je radnja izvršenja preduzeta na neki od predviđenih načina. Izvršilac osnovnog oblika krivičnog dela može biti bilo koje lice. Subjektivna obeležja krivičnog dela mogu biti ostvarena u vidu dva modaliteta: a) kao direktni umišljaj i odgovarajuća namera – radnja izvršenja se preduzima (na odgovarajući način) radi postizanja određenog cilja, koji stoji izvan bića krivičnog dela i sastoji se u tome da se od pasivnog subjekta ili od trećeg lica dobije priznanje, iskaz ili drugo obaveštenje; ili u cilju zastrašivanja pasivnog subjekt ili nekog trećeg lica; ili u cilju nezakonitog kažnjavanja pasivnog subjekta ili b) kao direktni umišljaj i odgovarajući motiv – radnja izvršenja se preduzima (na odgovarajući način) pod uticajem pobude zasnovane na bilo kom obliku diskriminacije (pobuda koja je „po-

53 Bol – neprijatan osećaj, telesne ili fizičke patnje, duševni bol, duševna patnja, tuga, žalost, jad, Patiti – trpeti bolove, mučiti se usled fizičkih bolova, osećati duševni bol. Grupa autora, redaktor M. Nikolić /2007/. *Rečnik srpskog jezika*, Novi Sad, pp. 101 i 917.

54 Prema stanovištima Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu: ESLJP), mučenje podrazumeva prouzrokovanje „ozbiljne i teške patnje“ (*Habimi and others v. Serbia*, predstava br. 19072/08, odluka od 3. juna 2014. godine), „ozbiljne i surove patnje“ (*Ireland v. United Kingdom*, predstava br. 5310/70, odluka od 18. januara 1978. godine) odnosno, „teškog bola i patnje“ (*Selmouni v. France /GC/*, predstava br. 25803/94, odluka od 28. jula 1999. godine). Kako se ističe, intenzitet bola i/ili patnji koji implicira mučenje je „relativan“ i zavisi od različitih subjektivnih i objektivnih okolnosti (*Jalloh v. Germany*, predstava br. 54810/00, odluka od 5. januara 2006. godine, *Dikme v. Turkey*, predstava br. 20869/92, odluka od 11. jula 2000. godine i *Cestaro v. Italy*, predstava br. 6884/11, od 7. aprila 2015. godine). Vid. više, N. Delić /2022/, *op. cit.*, pp. 49–50 i N. Delić /2024a/, *op. cit.*, pp. 93–94.

krenula“ učinioca proizašla je iz odgovarajućeg diskriminatornog stava). U prvom slučaju, namera, odnosno cilj radi kojeg se radnja izvršenja preduzima na neki od zakonom predviđenih načina, u konkretnom slučaju ne mora biti ostvarena. Teži oblik krivičnog dela postoji ako delo učini službeno lice u vršenju službene dužnosti – kvalifikatornu okolnost predstavlja odgovarajuće svojstvo izvršioca.

Ovde treba reći da je u literaturi prisutno mišljenje da je zakonodavac u članu 137. KZ napravio jednu vrstu pojmovne i sadržinske konfuzije jer je u odredbi stava 1. propisao zlostavljanje, a u odredbi stava 2. mučenje.⁵⁵ S tim u vezi treba imati u vidu da zlostavljanje u Konvenciji UN protiv mučenja predstavlja genusni pojam i obuhvata mučenje, svirepo, nečovečno i ponižavajuće postupanje (ili kažnjavanje). Evropski sud za ljudska prava mučenje takođe podvodi pod zlostavljanje i kao vido-ve zlostavljanja, pored mučenja, smatra nečovečno i ponižavajuće postupanje, ali bez svirepog postupanja, koje se tretira kao sinonim za nečovečno postupanje (*Ribitsch v. Austria*, predstavka br. 18896/91, odluka od 4. decembra 1995. godine). U okvirima obe konstelacije, mučenje predstavlja najteži oblik zlostavljanja i (samo) prema ESLJP primarno podrazumeva postupanje kojim se nanose „stvarne telesne povrede ili teške fizičke i/ili duševne patnje“ (*Kudla v. Poland*, predstavka br. 30210/96, odluka od 26. oktobra 2000. godine). Nadalje, svirepo i nečovečno, odnosno nečovečno postupanje (samo) prema ESLJP podrazumeva postupanje kojim se nanosi „ozbiljan bol i/ili patnja, ali koje ne dostiže intenzitet bola i patnje karakterističan za mučenje“ (*Jager v. Netherlands*, predstavka br. 39195/98, odluka od 14. marta 2000. godine). Kao i mučenje, svirepo i nečovečno, odnosno nečovečno postupanje može biti ostvareno činjenjem ili nečinjenjem. Razlika u odnosu na mučenje nije u radnjama koje se preduzimaju, već u posledicama tj. intenzitetu prouzrokovanog bola i/ili patnji kao i činjenici da zlostavljanje nije učinjeno u cilju nanošenja patnji i/ili bola (*Chember v. Russia*, predstavka br. 7188/03, odluka od 3. jula 2000. godine). To može biti i postupanje koje je preduzeto radi postizanja nekog dozvoljenog cilja, ukoliko je tom prilikom primenjena prinuda „koja nije bila srazmerna“ (*Manzhos v. Russia*, predstavka br. 64752/09, odluka od 24. maja 2016. godine). Nečovečnim postupanjem se primera radi, smatra nanošenje duševnog bola u vidu odgovarajućih psiholoških pritisaka, na primer, „pretnja mučenjem“ (*Campbell and Cosans v. The United Kingdom*, predstavke br. 7511/76 i 7743/76, odluka od 25. februara 1982. godine) kao i „duži boravak u nehigijenskim uslovima“ (*Brindwa and Tshisekedi v. Zaire*, predstavke br. 241–242/1987, CCPR/C/37/D/241/1987, odluka od 2. novembra 1989. godine). Ponižavajuće postupanje je najblaži oblik zlostavljanja i podrazumeva nanošenje bola i/ili patnje manjeg intenziteta u odnosu na svirepo i nečovečno, odnosno nečovečno postupanje. Ovde akcenat nije na intenzitetu patnje već na poniženju, koje takođe treba da ima „minimalni stepen ozbiljnosti“ (*Bouyid v. Belgium*, predstavka br. 23380/09, odluka od 28. septembra 2015. godine). Dru- gim rečima, u pitanju je postupanje koje „ponižava ili unižava“ (*Pretty v. United Kingdom*, predstavka br. 2346/02, odluka od 29. aprila 2002. godine) u stepenu koji prevazilazi „nužno poniženje“ (*Raninen v. Finland*, predstavka br. 20972/92, odluka

55 D. Kolarić /2018/, „Tvrdio jezgro ljudskih prava“ u praksi Ustavnog suda Srbije i Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu: ustavnosudska zaštita u krivičnoj stvari, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, № 2, p. 35.

od 7. marta 1996. godine). To je postupanje koje primarno karakteriše „gruba povreda ljudskog dostojanstva“ (*Bouyid v. Belgium*, predstavka br. 23380/09, odluka od 28. septembra 2005. godine). Ponižavajuće postupanje je ono „koje izaziva osećanje straha, očaja, manje vrednosti i inferiornosti“ (*Kudla v. Poland*, predstavka br. 30210/96, odluka od 26. oktobra 2000. godine). Može se primetiti da ESLJP u svojim odlukama retko pravi razliku između nečovečnog i ponižavajućeg postupanja, pa tako recimo, nečovečnim i ponižavajućim postupanjem smatra „neodgovarajuće uslove tokom pritvora“ (*Kudla v. Poland*, predstavka br. 30210/96, odluka od 26. oktobra 2000. godine) i „izostanak neophodne medicinske nege“ (*Vasykov v. Russia*, predstavka br. 2974/05, odluka od 5. aprila 2011. godine), a za ponižavajuće postupanje smatra da postoji „kada je policijski službenik tri puta udario štapom dečaka uzrasta petnaest godina“ (*Tyrer v. United Kingdom*, predstavka br. 5856/72, odluka od 25. aprila 1978. godine).

Sledstveno svemu navedenom, ukoliko bi se u okviru zakonskog teksta sadržanog u članu 137, stav 1. KZ u kojem je propisano zlostavljanje apstrahovao termin „zlostavljanje“ i ako bi fokus primarno bio na sadržini ovog pojma, moglo bi se konstatovati da zakonodavac ovde inkriminiše blaže oblike prinude kojima se nanose bol i/ili patnja koji ne dosežu stepen/intenzitet bola i/ili patnje karakteristične za mučenje; kao i postupanja kojima se vređa ljudsko dostojanstvo – što implicira da su odredbom člana 137, stav 1. KZ inkriminisana sva postupanja koja bi se u kontekstu relevantnih međunarodnih standarda mogla kvalifikovati kao „ponižavajuća“. Ako se nadalje uzme u obzir da se nanošenje velikog bola i/ili teške patnje u konkretnom slučaju može manifestovati u različitom intenzitetu, odnosno rasponu, onda je jasno da su članom 137, stav 2. KZ osim mučenja, obuhvaćeni surovo i nečovečno, odnosno nečovečno postupanje. Shodno iznetim konstatacijama, ukoliko se u normi sadržanoj u stavu 1. izostavi pojam zlostavljanje i njegova sadržina opisno definiše, u smislu „primene sile ili pretnje kojom se nanose bolovi i/ili patnje manjeg intenziteta“, a drugi deo norme, koji kao radnju izvršenja propisuje „postupanje na način kojim se vređa ljudsko dostojanstvo“, ostane nepromenjen, onda ne bi bilo sporno da je odredbom stava 1. inkriminisano ponižavajuće postupanje, a odredbom stav 2. mučenje, surovo i nečovečno, odnosno nečovečno postupanje, koje pretpostavlja primenu sile, pretnje ili drugi nedozvoljen način postupanja prema pasivnom subjektu.⁵⁶

U literaturi se ističe da se *krivičnim delom iznudiavanje iskaza (član 136. KZ)* osim zaštite nepovredivosti fizičkog i psihičkog integriteta i poštovanja ljudskog dostojanstva, istovremeno štiti i zakonito vršenje službene dužnosti.⁵⁷ Krivično delo ima dva oblika: osnovni i teži.

Osnovni oblik krivičnog dela čini službeno lice koje u vršenju službe upotrebi silu ili pretnju ili drugo nedopušteno sredstvo ili nedopušten način u nameri da iznu-di iskaz ili neku drugu izjavu od okrivljenog svedoka, veštaka ili drugog lica. Radnja izvršenja je alternativno određena i može se sastojati u upotrebi sile ili pretnje ili upotrebi drugog nedopuštenog sredstva ili nedopuštenog načina u nameri iznudiava-

56 N. Delić /2022/, *op. cit.*, pp. 51–52 i N. Delić /2024a/, *op. cit.*, pp. 95–96.

57 Lj. Lazarević, *op. cit.*, p. 370.

nja iskaza. Silu (odoljiva i kompulzivna) i pretnju treba shvatiti u uobičajenom krivič-nopravnom smislu. Pojmovi nedopušteno sredstvo i nedopušten način predstavljaju generalne klauzule čije tumačenje zavisi od okolnosti konkretnog slučaja. Delatnost koja ima značaj radnje izvršenja može biti primenjena prema bilo kojem licu koje je u skladu sa zakonom pozvano radi davanja iskaza ili izjave pred sudskim ili drugim nadležnim organom. Iako su u normi posebno navedeni okrivljeni, svedok i veštak, prihvaćeno je da postojanje krivičnog dela nije ograničeno na krivični postupak i da u obzir dolazi bilo koji sudski postupak.⁵⁸ Takođe, delatnost koja ima značaj radnje izvršenja mora biti usmerena ka određenom cilju, a to je iznuđivanje iskaza, odnosno izjave, u smislu nevoljnog iskazivanja ili davanje iskaza određene sadržine. Izvršilac krivičnog dela može biti samo službeno lice koje radnju izvršenja preduzima u vršenju službe. Subjektivnu stranu krivičnog dela čine direktni umišljaj i odgovarajuća namera koja u konkretnom slučaju ne mora biti realizovana.

Teži oblik krivičnog dela postoji ako je iznuđivanje iskaza ili izjave praćeno teškim nasiljem ili ako su usled iznuđenog iskaza nastupile naročito teške posledice za okrivljenog u krivičnom postupku. U prvom slučaju kvalifikatornu okolnost predstavlja vršenje teškog nasilja i ova okolnost mora biti obuhvaćena umišljajem učinioca. Pojam nasilje nije definisan u zakonu. U sudskoj praksi se navodi da vršenje nasilja postoji kada se upotrebom fizičke snage povređuje telesni integritet drugog lica kao i kada mu se oduzima sloboda kretanja ili sloboda da nesmetano odlučuje o svojim postupcima (OS u Beogradu, Kž. 2180/06). U pitanju je dosledno preuzet doktrinarni stav koji potiče iz nešto starije literature.⁵⁹ Valja pomenuti da među našim autorima postoji razmimoilaženje povodom pitanja da li pojam nasilja osim fizičkog podrazumeva i psihičko nasilje – emocionalno nasilje. Iako ima onih koji smatraju da se kod nasilja radi o „primeni fizičke ili psihičke sile,”⁶⁰ prednost treba dati stavu shodno kojem nasilje u krivičnom pravu (jednako kao i u jezičkom smislu) podrazumeva isključivo fizičko nasilje, odnosno primenu fizičke sile kao oblik prinude. Budući da je nasilje primena fizičke sile kojom se povređuje telesni integritet, ono može biti usmereno samo prema čoveku, a ne prema imovini.⁶¹ Kako se ističe u relevantnoj literaturi, zakonodavac pojam nasilja najčešće koristi kod krivičnih dela čije inkriminacije su unete u naše zakonodavstvo na osnovu obaveza preuzetih potpisivanjem međunarodnih konvencija, gde akt nasilja redovno podrazumeva fizičku prinudu.⁶² Otuda, iako neki autori insistiraju na tome da i ugrožavanje telesnog integriteta prilikom kvalifikovane pretnje predstavlja nasilje – psihičko nasilje,⁶³ opravdano je zaključiti da se pojam nasilja u sadržinskom smislu u potpunosti ne poklapa sa pojmom prinude, odnosno da nasilje i prinuda u krivič-

58 LJ. Lazarević, *ibid.*, p. 371 i Z. Stojanović /2020/, *op. cit.*, p. 512.

59 Grupa autora, redaktor LJ. Lazarević, *op. cit.*, p. 792.

60 LJ. Lazarević, *op. cit.*, p. 732, V. Kambovski /1988/, *Krivično pravo Posebni del*, Skopje, p. 53 i N. Mrvić Petrović, *op. cit.*, p. 155.

61 Đ. Đorđević /2004/, Kaznenopravna zaštita od nasilja na sportskim priredbama, *Pravni život*, № 9, p. 160.

62 I. Vuković /2024/, *op. cit.*, p. 130.

63 B. Zlatarić /1967/, Novo krivično djelo nasilničkog ponašanja na javnom mjestu, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, № 2, p. 183.

nom pravu nisu sinonimi jer se pojam nasilja ograničava samo na jedan vid prinude i podrazumeva silu kao primenu fizičke snage.⁶⁴ S obzirom na to da osnovni oblik krivičnog dela podrazumeva primenu sile, pretnje, drugog nedopuštenog sredstva, odnosno drugog nedopuštenog načina (u nameri da se iznudi iskaz ili neka druga izjava) ovde bi se pojam nasilja u funkciji dopunskog obeležja mogao razumeti na dva načina. Shodno prvom, koji polazi od činjenice da nasilje, kao što je rečeno, označava primenu fizičke sile prema pasivnom subjektu, razlikovanje osnovnog i težeg oblika treba vršiti isključivo na osnovu normativnog kriterijuma – teži oblik postoji ako se primena fizičke sile u konkretnom slučaju može oceniti (vrednovati) kao teško nasilje. Iz navedenog nadalje proizlazi da bi postojanje težeg oblika krivičnog dela bilo moguće samo prilikom primene sile. Shodno drugom načinu tumačenja, pojam teško nasilje bi osim primene fizičke sile podrazumevao i kvalifikovanu pretnju upućenu pasivnom subjektu. To bi značilo da bi teži oblik krivičnog dela, u zavisnosti od konkretnih okolnosti, bio moguć u slučaju primene sile ili primene pretnje. No, ako se ima u vidu priroda ovog krivičnog dela može se zapaziti da težište nepravda kvalifikovanog oblika nije samo na intenzitetu prinude već i na posledicama koje bi se sastojale u nanošenju velikog bola i/ili teških patnji pasivnom subjektu, što govori da između ovog krivičnog dela i krivičnog dela mučenje (član 137, st. 2. i 3. KZ) postoji sadržinska podudarnost. Najzad, kada su u pitanju druga nedopuštena sredstva ili drugi nedopušteni načini kao radnje izvršenja, osnovni oblik krivičnog dela bi, primera radi, postojao kada se pasivnom subjektu postavljaju nedozvoljena pitanja ili se dovodi u zabludu, a teži oblik u slučaju primene određenih medicinskih intervencija koje bi podrazumevale veliki bol i/ili teške patnje.⁶⁵ Izraz „naročito teške posledice“ za okrivljenog takođe predstavlja generalnu klauzulu. U pitanju je krivično delo kvalifikovano težom posledicom koja se može pripisati nehatu učinioca, a ako teže posledice ne predstavljaju samostalno krivično delo, tada može postojati i umišljaj

Kao što se može videti krivična dela zlostavljanje i mučenje (član 137. KZ) i iznuđivanje iskaza (član 136. KZ) u sadržinskom smislu predstavljaju specijalan vid prinude i obezbeđuju zaštitu istim ustavnim kategorijama – odredbom člana 25. Ustava Republike Srbije garantovana je nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta i propisano je da niko ne može biti izložen mučenju, nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju, niti podvrgnut medicinskim ili naučnim ogledima bez svog slobodno datog pristanka, a odredbom člana 28. US predviđeno je da se prema licu lišenom slobode mora postupati čovečno i s uvažavanjem dostojanstva njegove ličnosti, zabranjeno je svako nasilje prema licu lišenom slobode i zabranjeno je iznuđivanje iskaza. S tim što se kod krivičnog dela iznuđivanje iskaza prinuda primenjuje prema pasivnom subjektu koji treba da čini nešto protiv svoje volje (cilj je davanje iskaza ili neke druge izjave), dok je kod krivičnog dela mučenje kriminalna zona šire postavljena (cilj je dobijanje priznanja, davanje iskaza, drugog obaveštenja, zastrašivanje ili nezakonito kažnjavanje) i prinudom se neposredno deluje na pasivnog subjekta i posredno na treće lice. Osim toga, treba imati u vidu da su za teži oblik krivičnog dela iznuđivanje iskaza (član 136, stav 2. KZ) i najteži oblik

64 Vid. N. Delić /2023/, *op. cit.*, p. 56.

65 Upor. LJ. Lazarević, *op. cit.*, p. 372 i Z. Stojanović /2020/, *op. cit.*, p. 512.

krivičnog dela zlostavljanje i mučenje koji postoji ako delo iz stava 2. učini službeno lice (član 137, stav 3. KZ), nakon donošenja zakona iz 2019. godine, predviđene iste kazne: zatvor od dve do deset godina.

3. NEKOLIKO ZAVRŠNIH NAPOMENA

Prethodno izvršena kritička analiza zakonskih opisa manjeg broja (ilustrativnih) krivičnih dela imala je za cilj apostrofiranje negativnih trendova karakterističnih za reformu posebnog dela krivičnog zakonodavstva. Na prvom mestu svakako jeste širenje zona kažnjivosti i propisivanje kao samostalnih inkriminacija posebnih oblika postojećih krivičnih dela; zatim, propisivanje inkriminacija kojima je skoro nemoguće odrediti sadržinu i obim, što kompromituje njihovu efikasnu primenu i istovremeno dovodi u pitanje pravnu sigurnost; i najzad, propisivanje inkriminacija koje ne opravdavaju svoje postojanje u sistemskom smislu. Pomenuto naročito negativno utiče na suštinsku koherentnost posebnog dela krivičnog zakonodavstva i istovremeno urušava integritet celokupnog krivičnog prava.⁶⁶

Sve navedeno govori da je načelo zakonitosti ozbiljno ugroženo, pre svega u segmentu *lex certa* i da krivično pravo umesto da bude krajnje sredstvo – *ultima ratio*, odnosno poslednji vid odbrane društva od neželjenih pojava i ponašanja, tendenciozno postaje *prima ratio*, što je nespojivo sa njegovom prirodom i svrhom.⁶⁷

Da bi uspešno ostvarivalo svoju svrhu, krivično zakonodavstvo treba da bude u saglasnosti sa društvenom realnošću koja je oblikovana ekonomskom, političkom i socijalnom strukturom društva u datom vremenu, kao i da bude otvoreno i da unapređuje dinamiku pozitivnih društvenih procesa. Značajno je da normativna rešenja iz ove oblasti budu usklađena sa drugim socijalnim normama, a na prvom mestu sa društvenom stvarnošću, kako bi ostvarila svoju primarnu funkciju. Na ovom planu zakonodavac treba da ima u vidu povezanost normi krivičnog prava sa osobenostima socijalne i kulturne sredine. Takav odnos je garancija da će krivično zakonodavstvo odražavati potrebe društva u oblasti suzbijanja i sprečavanja

66 Stalno propisivanje novih krivičnih dela otvara pitanje kapaciteta krivičnog pravosuđa. Naime, postavlja se pitanje u kojoj meri i do kojih granica se krivično pravosuđe može stalno opterećivati dodatnim inkriminacijama koje dovode do povećanje obima posla. Na taj način zakonodavac posredno doprinosi i blagoj kaznenoj politici sudova. Kod inkriminacija čija je legitimnost sporna, ukoliko dođe do krivičnog gonjenja, sudska praksa po pravilu nalazi kompromis u izricanju blažih krivičnih sankcija. (Vid. Z. Stojanović /2008/. Strategije ostvarivanja svrhe krivičnog prava, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, № 3–4, pp. 169–170 i Z. Stojanović /2012/. Kaznena politika u Srbiji: sukob zakonodavca i sudske prakse, u: *Kaznena reakcija u Srbiji, Drugi deo*, Beograd, p. 13). U doktrini se ističe kako je uobičajeno da se problem funkcionisanja krivičnog prava najčešće iscrpljuje kritikom pravosuđa ne dovodeći na scenu mogućnost da je problem loš zakonski tekst ili loša kriminalna politika koja je po prirodi stvari deo „pozitivne“ politike. I. Simović Hiber /2017/. Kontekstualizacija osnovnih pojmova u izučavanju i normiranju kriminaliteta, *CRIMEN*, № 3, *RKKP*, № 2-3, p. 384.

67 U istom smislu vid. D. Kolarić /2017/, Reformski procesi i krivično materijalno zakonodavstvo Srbije, *CRIMEN*, № 3, *RKKP*, № 2-3, pp. 453–456. O poštovanju načela zakonitosti u kreiranju i tumačenju normi krivičnog prava, vid. I. Simović Hiber /2016/, Ogled o krivičnom pravu i vladavini prava na primeru načela zakonitosti – retrospektiva i perspektive, *CRIMEN*, № 3, *RKKP*, № 2-3, pp. 244–247.

kriminaliteta, i što je posebno važno, da će delovati u pravcu prihvatanja pozitivnih društvenih vrednosti. U suprotnom, krivično zakonodavstvo može postati faktor produbljivanja postojećih socijalnih konflikata.⁶⁸

S tim u vezi važno je naglasiti da krivično zakonodavstvo ne treba i ne može da bude instrument neposrednog rešavanja aktuelnih društvenih problema, nezavisno od njihove prirode i uzroka, to zasigurno nije vid preventivnog delovanja koji je imanentan krivičnom pravu.⁶⁹

Krivično pravo predstavlja najsnažniji instrument u arsenalu državne prinude budući da raspolaže najstrožim sankcijama koje jedno društvo poznaje. Zato krivičnopravna prinuda mora biti realno utemeljena, a reforma posebnog dela, kao i celokupnog krivičnog zakonodavstva, ne sme da poprma obrise političkog procesa. Primarni cilj reforme mora biti usavršavanje postojećeg normativnog sistema i na prvom mestu rekreiranje načela zakonitosti. Zadatak zakonodavaca i doktrine jeste da izgrade krivično zakonodavstvo u kojem će postojati sklad i ravnoteža s jedne strane, demokratskih, humanističkih i etičkih vrednosti priznatih u društvu, i s druge strane, osnovne funkcije krivičnog prava, a to je zaštitna funkcija elementarnih društvenih vrednosti koje omogućavaju zajednički život ljudi i sveopšti napredak.

LITERATURA

- Brkić Snežana /2024/: O aksiološkoj dimenziji prava, u: *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije, Odnos međunarodnog krivičnog prava i nacionalnog krivičnog prava*, Tom 2, Palić 14–17. jun 2024 (Škulić M., et al, ur.), Beograd: Udruženje za međunarodno krivično pravo i Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, 35–50.
- Čirić Jovan /2011/: Ugrožavanje sigurnosti, *Pravni život*, № 9, 199–218.
- Grupa autora, redaktor Lazarević Ljubiša /1995/: *Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije*, Beograd: Savremena administracija.
- Grupa autora, redaktor Nikolić Miroslav /2007/: *Rečnik srpskog jezika*, Novi Sad: Matica srpska.
- Delić Nataša /2010/: Krivična dela protiv pravosuđa u svetlu izmena i dopuna iz 2009. godine, *Godišnjak Pravnog fakulteta u Istočnom Sarajevu, Časopis za pravne i društvene nauke*, № 1, 77–103.
- Delić Nataša /2014/: *Nova rešenja u posebnom delu Krivičnog zakonika Srbije*, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Delić Nataša /2008/: Pobude kao kvalifikatorne okolnosti kod krivičnog dela teškog ubistva, *Pravni život*, № 9, 139–162.

68 Vid. LJ. Radulović /1999/, *Kriminalna politika, politika suzbijanja kriminaliteta*, Beograd, pp. 86–94 i S. Brkić /2024/, O aksiološkoj dimenziji prava, u: *Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije, Odnos međunarodnog krivičnog prava i nacionalnog krivičnog prava*, Tom 2, Palić 14–17. jun 2024, Beograd, pp. 43–45.

69 Postavlja se pitanje da li je propisivanje novih krivičnih dela posledica (stvarnih ili isprovociranih) povećanih represivnih težnji stanovništva ili najbrži i najjednostavniji način da se građanima pokaže da se nešto preduzima na planu rešavanja njihovih problema, bez upuštanja u pitanje da li je u konkretnom slučaju krivičnopravna reakcija opravdana i svrsishodna. Vid. Z. Stojanović /2009/, Proces stvaranja krivičnog zakonodavstva i suzbijanje kriminaliteta, u: *Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja, Treći deo*, Beograd, pp. 15 i 29 i Z. Stojanović /2010/, Krivičnopravni ekspanzionizam i zakonodavstvo u Srbiji, u: *Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja, Četvrti deo*, Beograd, p. 45.

- Delić Nataša /2022/: Moguće nedoumice u vezi pravog/ispravnog značenja pojedinih pojmova koji predstavljaju objektivna obeležja bića, u: *Kaznena reakcija u Srbiji, Dvanaesti deo* (Ignjatović Đ., ur.), Beograd: Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, 40–77.
- Delić Nataša /2021/: Nekoliko dilema u vezi pojedinih kvalifikatornih okolnosti krivičnog dela teškog ubistva (član 114. KZ), u: *Kaznena reakcija u Srbiji, Jedanaesti deo* (Ignjatović Đ. ur.), Beograd: Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, 92–119.
- Delić Nataša /2014/: Reforma posebnog dela krivičnog zakonodavstva Srbije: progresivna ili regresivna rešenja, *Srpska politička misao*, № 2, 195–217.
- Delić Nataša /2022/: Derogacija opštih krivičnopravnih instituta – izuzetak ili pravilo, u: *Vaninstitucionalne mere, pojednostavljene forme postupanja i drugi krivičnopravni instrumenti reakcije na kriminalitet i pozitivno kazneno zakonodavstvo (ispunjena očekivanja ili ne?)* (Turanjanin V., Čvorović D. ur.), Zlatibor–Beograd: Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, 107–130.
- Delić Nataša /2024a/: *Krivično pravo Posebni deo*, Beograd: Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet.
- Delić Nataša /2024b/: Krivično delo ometanje pravde (čl. 336v KZ), u: *Pravo na pravdu – izazovi savremenog doba, Zbornik radova 37. Susreta kopaoničke škole prirodnog prava Slobodan Perović, Tom I* (Perović Vujačić J. ur.), Beograd: Kopaonička škola prirodnog prava – Slobodan Perović, 25–80.
- Derenčinović Davor et al. /2013/: *Posebni dio kaznenog prava*, Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Đorđević Đorđe /2020/: Krivično delo napad na advokata, u: *Kaznena reakcija u Srbiji, Deseti deo* (Ignjatović Đ., ur.), Beograd: Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, 197–207.
- Đorđević Đorđe /2022/: Ubistvo zdravstvenog radnika kao oblik teškog ubistva, u: *Sudski postupak – pravda i pravičnost, Zbornik radova 35. Susreta kopaoničke škole prirodnog prava Slobodan Perović, Tom I* (Perović Vujačić J., ur.), Beograd: Kopaonička škola prirodnog prava – Slobodan Perović, 39–51.
- Đorđević Đorđe /2019/: Krivičnopravna zaštita života i telesnog integriteta advokata, *Pravni život*, № 9, 47–60.
- Đorđević Đorđe /2014/: Krivično delo ugrožavanja sigurnosti, *Pravni život*, № 9, 167–178.
- Đorđević Đorđe /2004/: Kaznenopravna zaštita od nasilja na sportskim priredbama, *Pravni život*, № 9, 151–169.
- Đorđević Đorđe, Kolarić Dragana /2020/: *Krivično pravo Posebni deo*, Beograd: Kriminalističko-policijski univerzitet.
- Jovašević Dragan /2017/: *Krivična dela ubistva*, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Jovašević Dragan, Miladinović Dušica /2023/: *Krivično pravo Posebni deo*, Niš: Pravni fakultet Univerziteta u Nišu.
- Kambovski Vlado /1988/: *Krivično pravo Posebni del*, Skopje: Studentski zbor.
- Kolarić Dragana /2017/: Reformski procesi i krivično materijalno zakonodavstvo Srbije, *CRIMEN*, № 3, RKKP, № 2–3, 442–460.
- Kolarić Dragana /2018/: „Tvrdo jezgro ljudskih prava“ u praksi Ustavnog suda Srbije i Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu: ustavnosudska zaštita u krivičnoj stvari, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, № 2, 9–58.
- Kolarić Dragana /2008/: *Krivično delo ubistvo*, Beograd: Službeni glasnik.

- Lazarević Ljubiša /1995/: *Krivično pravo Jugoslavije Posebni deo*, Beograd: Savremena administracija.
- Lazarević Ljubiša, Vučković Branko, Vučković Vesna /2010/: *Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore*, Tivat: Fakultet za mediteranske poslovne studije.
- Mrvić Petrović Nataša /2016/: *Krivično pravo Posebni deo*, Beograd: Pravni fakultet Union, Službeni glasnik.
- Radulović Ljiljana /1999/: *Kriminalna politika, politika suzbijanja kriminaliteta*, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Simović Hiber Ivana /2017/: Kontekstualizacija osnovnih pojmova u izučavanju i normiranju kriminaliteta, *CRIMEN*, № 3, *RKKP*, № 2–3, 373–392.
- Simović Hiber Ivana /2016/: Ogled o krivičnom pravu i vladavini prava na primeru načela zakonitosti – retrospektiva i perspektive, *CRIMEN*, № 3, *RKKP*, № 2–3, 237–257.
- Stojanović Zoran /2009/: Proces stvaranja krivičnog zakonodavstva i suzbijanje kriminaliteta, u: *Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja, Treći deo* (Ignjatović Đ., ur.), Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 13–31.
- Stojanović Zoran /2010/: Krivičnopravni ekspanzionizam i zakonodavstvo u Srbiji, u: *Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja, Četvrti deo* (Ignjatović Đ. ur.), Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 32–48.
- Stojanović Zoran /2008/: Strategije ostvarivanja svrhe krivičnog prava, *Arhiv za pravne i društvene nauke*, № 3–4, 163–191.
- Stojanović Zoran /2012/: Kaznena politika u Srbiji: sukob zakonodavca i sudske prakse, u: *Kaznena reakcija u Srbiji, Drugi deo* (Ignjatović Đ., ur.), Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 1–17.
- Stojanović Zoran /2020/: *Komentar Krivičnog zakonika*, Beograd: Službeni glasnik.
- Stojanović Zoran /2013/: Propisivanje i primena krivičnog dela ugrožavanje sigurnosti u krivičnom pravu Srbije, u: *Kaznena reakcija u Srbiji, Treći deo* (Ignjatović Đ. ur.), Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 1–16.
- Stojanović Zoran /2016/: *Politika suzbijanja kriminaliteta*, Beograd: Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet.
- Stojanović Zoran /2011/: Preventivna funkcija krivičnog zakonodavstva, *CRIMEN*, № 1, 3–25.
- Stojanović Zoran /2013/: Da li je Srbiji potrebna reforma krivičnog zakonodavstva? *CRIMEN*, № 2, 119–143.
- Stojanović Zoran /2010/: *Komentar Krivičnog zakonika*, Podgorica: OSCE.
- Vuković Igor /2018/: Proganjanje kao krivično delo, u: *Kaznena reakcija u Srbiji, Osmi deo* (Ignjatović Đ. ur.), Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 166–193.
- Vuković Igor /2024/: *Krivično pravo Opšti deo*, Beograd: Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet.
- Vuković Igor /2023/: *Komentar krivičnih dela protiv imovine*, Beograd: Službeni glasnik.
- Zlatarić Bogdan /1967/: Novo krivično delo nasilničkog ponašanja na javnom mjestu, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, № 2, 172–188.

Nataša Delić*

LEGISLATIVE REFORM VIEWED FROM THE INTERRELATIONS OF CERTAIN CRIMINAL OFFENCES

SUMMARY

Denoting the negative trends within the reform of the special part of criminal law, this paper critically analyzes the following criminal offences: aggravated murder (art. 114, par. 1, it. 6, 7 and 8. CC), serious bodily harm (art. 121, par. 6. CC), obstruction of justice (art. 336b par. 2. CC), endangerment of safety (art. 138, par. 3. CC), and assault on a lawyer (art. 336v CC). Apart from introducing more severe penalties for a great number of criminal offences, the most important characteristic of the Criminal Code's special part reform is the accentuated criminalization, i.e. proscription of new criminal offences. Such tendencies of the legislator have had several negative consequences. First of all, the zone of incrimination has been widened, and special forms of existing criminal offences have been proscribed as separate incriminations. Furthermore, incriminations with undeterminable content and scope impair efficient application of law and undermine legal certainty. Finally, certain existing incriminations are not justified in the systematic context. All of the aforementioned trends have greatly endangered the principle of *lex certa* and are tendentially transforming criminal law from *ultima ratio*, the ultimate mean of society's defence from unwanted acts and behaviours to *prima ratio*, which is incompatible with criminal law's nature and purpose.

Key words: criminal law reform, special part of criminal law, criminalization.

* University of Belgrade – Faculty of Law, ORCID: 0009-0008-4907-3776, ndelic@ius.bg.ac.rs